Zygmunt Haupt in Lviv: An excerpt from the intellectual and artistic macro- and micro-history*

*Research for this article was funded by National Science Center, Poland [Narodowe Centrum Nauki], SONATA Grant No. 2018/31/D/HS2/00356.

Jagoda Wierzejska

ORCID: 0000-0002-2794-5608

In the interwar period, Lviv was a city with a very complicated political, social, and thus also cultural history. On the one hand, it was a vibrant multicultural urban center. On the other hand, it was marked by deep national divisions which were, as it turned out, impossible to overcome. After the former eastern Galicia became part of the Polish state, the capital of the former Habsburg province experienced stagnation in the fields of art, literature, and the humanities. In the first half of the 1930s, however, the artistic and intellectual life of the city began to change, gaining in attractiveness. This article discusses Zygmunt Haupt's life in Lviv against the background of these changes. It presents the historical context of the writer's early career, especially as concerns artistic trends and ideas, and his links with a small but quite progressive literary group of Rybałci [Minstrels]. The article also attempts to answer the following questions: to what extent was Haupt's stay in Lviv formative in his literary career? What was the social and artistic significance of Rybałci for Haupt? Especially considering that he was not a leading figure of the group?

Lviv – a post-war city

After 1918, Lviv was a city which, in relation to the public sphere, could be described as a post-war city. This was noticeable not only in the infrastructure, whose reconstruction after World

War One and the Polish-Ukrainian clashes still continued in 1929;[1] it also manifested itself in the relations between the national groups living in Lviv. According to the first Polish census of 1921, 219,388 people lived in the city: 62.4% were Poles, 27.6% Jews, 9.2% Ruthenians,[2] and 0.8% Germans.[3] Ukrainian population was certainly underestimated as Ukrainian parties called on their people to boycott the census which indeed took place.[4] The post-war character of Lviv, which was visible in ethnic relations, meant that there were tensions between the three largest national groups in the city; these tensions led to the outbreak of violence in November 1918, i.e. fights between Poles and Ukrainians and the pogrom of Lviv Jews (November 22–24, 1918). Peace was not restored at the end of the battle for the city or even at the end of the Polish-Ukrainian War. On the contrary, these tensions persisted long after, actually until the end of the interwar period, and were additionally intensified by other factors.

The first new factor concerned differences in the collective memory of Poles, Ukrainians, and Jews. Poles won the war for eastern Galicia and thus the Polish discourse became the dominant discourse about Lviv. State authorities, the leaders of almost all Polish political movements, the Polish press, and Polish writers, regardless of their political sympathies, almost unanimously emphasized that thanks to the "defense"[5] of Lviv and the sacrifice of its "defenders," Eastern Małopolska[6] was finally and forever a part of Poland, and Poles ruled these lands. The "defense" of Lviv became a symbol of the unity of the Polish nation and the Polish territory; it also quickly became one of the basic founding myths of the reborn Polish state. Such a discourse about Lviv, for obvious reasons, alienated Ukrainians, as well as a large part of the Jewish population of the city, especially the non-assimilationists. For Ukrainians the battle of Lviv was a "national uprising," while the Jewish population saw it primarily in terms of the pogrom initiated by the "defenders" and civilians after Ukrainians had fled the city. The ideologization of the discourse surrounding the "defense" of Lviv united Poles, but it also divided the multinational population of the city and the multinational population of the entire Second Polish Republic. It sustained fears of national conflicts in the borderlands held by many Poles and also perpetuated the stereotype of the Ukrainian and the Jew as a common internal enemy against whom Poles should consolidate.

Apart from the fundamentally different versions of the events of November 1918 in Lviv which divided Poles, Ukrainians and Jews, the anti-Ukrainian and anti-Semitic policy of the Polish

[1] Andrzej Bonusiak, "«Niedemokratyczna demokracja». Rzecz o Lwowie w latach 1918–1934" [«Undemocratic democracy». Lviv in the years 1918–1934], in: Społeczeństwo i gospodarka, Galicja i jej dziedzictwo [Society and economy, Galicia and its heritage], vol. 2, ed. Jerzy Chłopecki, Helena Madurowicz-Urbańska (Rzeszów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 1995), 219.

[2] The term "Ukrainians" was not used in the census.

[3] Andrzej Bonusiak, Lwów w latach 1918–1939 [Lviv in the years 1918-1939] (Rzeszów: Wydawnictwo Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie, 2000), 191.

[4] Andrzej Bonusiak, Lwów w latach 1918–1939 (Rzeszów: Wydawnictwo Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie, 2000), 191.

[5] I use terms related to a cultural, historical, and national axiological system, such as "defense," "invasion," "uprising," and "occupation," as evaluative ones, and put them in quotation marks.

[6] The term "Eastern Małopolska" was used in the official nomenclature since the early 1920s, mainly after 1923. According to Katarzyna Hibel, it was supposed to legitimize the new territorial division of the province after the administrative reform of 1920 (into the following voivodships: Lviv, Stanyslaviv and Tarnopol), "and above all to emphasize the exclusively «Polish» character of this territory", cf. Katarzyna Hibel, 'Wojna na mapy', 'wojna na słowa': Onomastyczne i międzykulturowe aspekty polityki językowej II Rzeczpospolitej w stosunku do mniejszości ukraińskiej w Galicji Wschodniej w okresie międzywojennym ['War of maps', 'war of words': Onomastic and intercultural aspects of the language policy of the Second Polish Republic in relation to the Ukrainian minority in Eastern Galicia in the interwar period] (Wien]–Berlin: LIT Verlag, 2014), 254.

central and local authorities further complicated ethnic relations in the city. It had its sources, firstly, in the fact that many Poles feared that the borders could be revised and Lviv could be lost and, secondly, in the reserved and hostile attitude toward Poles expressed by (respectively) a certain part of the local Jewish community and a large part of the local Ukrainian community. Regardless of these sources, the policy in question fueled, not suppressed, animosities between the three main national groups in Lviv. The tensions between Poles and Ukrainians as well as Poles and Jews were dynamic; they faded away and then intensified, at times manifesting themselves in the form of violent riots. For the reasons discussed above, November proved to be the most difficult time; for example, the tenth anniversary of the "defense" of Lviv resulted in riots, casualties, and extensive arrests.[7] Alas, clashes between Poles and Ukrainians, as well as Poles and Jews, took place at other times as well. For example, Polish students, advocates of the right-wing Narodowa Demokracja [National Democracy] movement, attacked Jewish students at Lviv universities as a result of which three people, Samuel Proweller, Karol Zellermayer and Markus Landesberg, died (the first two in November 1938, the latter in May 1939).[8]

These conflicts were the most visible (although not the only) symptoms of the post-war character of Lviv, defined as a long-term effect of the Polish-Ukrainian and Polish-Jewish conflicts, which culminated in November 1918. The war for eastern Galicia was over, but the militant atmosphere in the city's public space and discourses persisted. Grzegorz Mazur seems to be right when he claims that interwar Lviv was a metropolis with the greatest national and political animosities in the Second Polish Republic,[9] because acute conflicts definitely prevailed there over any attempts at reconciliation.

Lviv – cultural province and cultural center

The cultural life of Lviv in the interwar period, especially in the memories of the city's former residents, was much less vibrant than before World War One. In the 1920s and the 1930s, Lviv was not a "cultural desert"[10] but neither did it deserve the name "Athens of the Polish Republic,"[11] as Julian Maślanka put it in the introduction to Marian Tyrowicz's memoirs. Tyrowicz wrote with some degree of sadness that "the city's wonderful cultural past under Austrian rule which influenced the furthest parts of the country" suffered a blow in the interwar period. Tyrowicz believed that the national and political conflicts, which I have

[7] Cf. Державний архів Львівської Області / Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi Oblasti [State Archives of Lviv Region], fond (f.) 121, opis (op.) 3, sprava (s.) 460, page (p.) 189; DALO, f. 121, op. 3, spr. 796, p. 7–7 ob.; DALO, f. 110, op. 4, spr. 131, p. 1–4 ob.; DALO, f. 121, op. 3, spr. 280, p. 3–7. Cf. also Ryszard Torzecki, Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923–1929 [The Ukrainian question in Poland in the years 1923–1929] (Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1989), 200–201; Grzegorz Mazur, Życie polityczne polskiego Lwowa 1918–1939 [Political life of Polish Lviv in the years 1918–1939] (Kraków: Księgarnia Akademicka, 2007), 123–124; Agnieszka Biedrzycka, Kalendarium Lwowa 1918–1939 [History of Lviv 1918-1939](Kraków: Universitas, 2012), 437–439.

[8] Cf. Mazur, 263, 269–271, 274; Biedrzycka, 934, 936–938, 968–969, 971–972.

[9] Mazur, 434.

[10] Aleksander Madyda, "Posłowie" [Afterword], in: Zygmunt Haupt, Baskijski diabeł. Opowiadania i reportaże [Basque devil. Stories and reportages] (Warszawa: Czytelnik, 2007), 674.

[11] Julian Maślanka, "Lwów i jego pamiętnikarz" [Lviv and its diarist], in: Marian Tyrowicz, Wspomnienia o życiu kulturalnym i obyczajowym Lwowa 1918–1939 [Memories of the cultural and social life of Lviv 1918–1939] (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1991), 10.

described above, contributed to this. Poles actively cultivated the memory and the myth of the "defense" of Lviv. As a result, "people of letters on the Poltva" who, let me add, identified with the dominant Polish discourse, "faithfully praised the battle for Lviv's independence, the heroism of the Polish child soldiers, the Eaglets, and the historical role of the city on the frontier, as if ignoring European literary trends."[12] In addition, apart from writers who had links to democratic and left-wing circles, they ignored even the most interesting artistic and intellectual proposals of their Ukrainian and Jewish colleagues.

Tyrowicz also pointed to an even more important source of the city's "post-war cultural inferiority," identified by many critics, namely the exodus of the local creative intelligentsia to the capital of the reborn Polish state. Both the people of Lviv and outsiders noticed that the city – having found itself within the borders of the Second Polish Republic – lost its status as the capital of a large and important province of the Habsburg Empire and became merely the capital of a voivodeship. As a result, the income of the inhabitants decreased, the possibilities for growth were reduced, and the feeling of provinciality (in the literal, not administrative, meaning of the word, as in the Habsburg Empire) and alienation from the (cultural) capital Warsaw intensified. In a letter to Kazimiera Żuławska, Józef Wittlin wrote: "this beautiful city was transformed into a small-minded provincial town in such a short time."[13] Stanisław Wasylewski, in a book devoted to Lviv from the "Cuda Polski" [Miracles of Poland] series, lamented that "[what was once] a small big city, a capital of a country, is a big small town today. [Lviv] is no longer the capital of literature, Warsaw is; the theatre and the press are not doing great either."[14] Hanna Mortkowicz, on the other hand, described her impressions of the south-east of Poland as follows: "Today Lviv is a quiet and impoverished borderland town removed from the centralized affairs of the state."[15] Many believed that to be true in the interwar period; some people were even more critical (especially after many years had passed[16]). Such opinions were neither biased nor hostile because they were formulated by people who loved Lviv – those people truly regretted the fact that the most creative minds had moved to Warsaw.

We can add still other reasons for the city's cultural decline, such as the low earnings of the intelligentsia, the low earnings and hardships of journalists, and the poor condition of the printing industry in Lviv. All of these factors, although in different respects, meant that after 1918, artistic and intellectual stagnation reigned in Lviv. Local young artists and students were not inspired by new artistic trends, which proved so influential elsewhere. According to Tyrowicz, the "first attack of expressionism"[17] in Lviv began in the late 1910s and the early 1920s, and, at the time, expressionism was slowly being replaced by newer trends in Poznań and Kraków. According to another resident of interwar Lviv, Lew Kaltenbergh, young Lviv writers became interested

[12]Both quotes: Tyrowicz, 95.

[13]Józef Wittlin, Listy [Letters], with an introduction by the editor Tadeusz Januszewski (Warszawa: Niezależna Oficyna Wydawnicza, 1996), 31, letter from 30 December 1929.

[14]Stanisław Wasylewski, Lwów [Lviv] (Poznań: Wydawnictwo Polskie R. Wegner, [1931]), 173.

[15]Hanna Mortkowicz-Olczakowa, Na drogach Polski z 50 linorytami Tadeusza Cieślewskiego syna [On the Polish roads with 50 lino prints by Tadeusz Cieślewski, jr.] ([Warszawa]: Tow. Wydawnicze, 1934), 71–72.

[16]See, for example, Wacław Lednicki's memoirs from the interwar period, published after World War Two. Lednicki writes that Lviv belonged to the cities "from which Warsaw sucked out of everything that was outstanding, great, ambitious." Wacław Lednicki, Pamiętniki. T. 1 [Memoirs. Vol. 1] (Londyn: B. Swiderski, 1963), 9.

[17]Tyrowicz, 150.

in the "avant-garde" only as late as in 1929. And futurism, Peiper, and his followers associated with the avant-garde magazine *Zwrotnica* [The Switch] were not even on their radar. "We heard some echoes of Young Poland, experienced faint reverberations of expressionist thrills, apparently taken straight from the avant-garde magazine *Zdrój* [Spring] published in Poznań, and witnessed some timid and not very helpful attempts at something original, modeled on the group Skamander,"[18] Kaltenbergh recalls. What's more, there was stagnation in the field of literary studies in Lviv. In Warsaw, Vilnius, and Poznań, the still fluid academic hierarchies and mobility of the academic staff which hailed from different academic centers meant that subversive collectives were formed relatively quickly and easily. Young literary scholars called this trend an "academic revolution;" it laid the foundations for modern Polish literary studies.[19] Meanwhile, at Jan Kazimierz University in Lviv, the 19th-century tradition of schools and masters was still cultivated. As evidenced by student works written under the direction of Juliusz Kleiner and preserved in his archives, university circles focused on run-of-the-mill seminar work.[20] The Lviv Polish Studies Circle was all the weaker because its board, unlike in Warsaw, Vilnius, and Poznań, was dominated by the extreme right-wing Młodzież Wszechpolska [All-Polish Youth], which often focused solely on material and organizational issues. The conditions for artistic and intellectual growth were thus unfavorable in Lviv, at least until the mid 1930s.

Despite this stagnation, in the first half of the 1930s, the city's cultural life began to change – it was significantly revived by several events. The Lviv Polish Studies Circle organized a meeting devoted the issue of *Wiadomości Literackie* [Literary News] from October 1933 devoted to Soviet culture, which attracted participants also from outside the academia. In 1934, Marian Naszkowski (chairman of the Young Intelligentsia Club in Lviv) delivered a lecture entitled '*Kordian' i 'cham' na tle współczesnej choromańszczyzny* [Kordian and a boor against the backdrop of the contemporary obsession with the degenerate], which "again sparked a fierce discussion."[21] Since 1931, Lviv's theater scene began to change from mediocre to outstanding, mainly thanks to Wilam Horzyca, who became the director of the Municipal Theatres. Together with Leon Schiller and Edmund Wierciński, he invited eminent set designers (Andrzej Pronaszka and Władysław Daszewski) to Lviv and produced plays (such as *Kordian*, *Krzyczycie*, *Chiny* [Shout out, China] or *Sprawa Dantona* [The Danton Case]) which triggered fierce discussions in the press and among university students. Intellectual and social groups were formed which were on the same level as the groups formed by young writers and literary scholars from Warsaw or Vilnius. Writers, actors, democratic political activists, and progressive university professors would meet in private homes, for example at Stanisław Loevenstein's house, as well as at Jan Kazimierz University (for example, to listen to Leon Chwistek's lectures on contemporary aesthetics, which often ended with walks along the Lviv Corso, that is Akademicka Street)). Roman Ingarden's seminars held at Lviv University in the years 1934–1937 also played a very important role in this process. They were attended both by Lviv intellectual elite (Władysław

[18]Lew Kaltenbergh, Ułamki stłuczonego lustra. Dzieciństwo na Kresach. Tamten Lwów [Fragments of a broken mirror. Childhood in the Polish Borderlands. The old Lviv] (Warszawa: Czytelnik, 1991), 122.

[19]Cf. Danuta Ulicka, Rzut oka na nowoczesne polskie literaturoznawstwo teoretyczne [A Glance at Modern Polish Theory of Literature], in: Wiek teorii. Sto lat nowoczesnego literaturoznawstwa polskiego [The Age of Theory. One hundred years of modern Polish literary studies], ed. Danuta Ulicka (Warszawa: Wydawnictwo IBL, 2020).

[20]Cf. Juliusz Kleiner, Львівська національна наукова бібліотека України імені В.Стефаника / Lvivska natsionalna naukova biblioteka Ukrainy imeni W. Stefanyka [Lviv National Scientific Library of Ukraine], f. 147, p. 11.

[21]Kaltenbergh, 117.

Witwicki, Ostap Ortwin, Kazimierz Ajdukiewicz, Juliusz Kleiner) and the few avant-garde artists who lived in the city (Ludwik Lille, the co-founder of the Artes group established at the turn of 1929 and 1930, and the creators associated with the magazine *Sygnały* [Signals]). Even the director of the Eastern Fairs, Henryk Grosman, attended Ingarden's classes. Traditional philosophy practiced at Lviv University thus transformed into a modern, semiotic-oriented anthropology of culture.[22] The establishment of *Sygnały* in 1933, an anti-fascist and anti-nationalist magazine edited by Karol Kuryluk, which after 1936 had a clearly left-wing profile was of particular importance to young Lviv writers. New literary groups, Zespół Przedmieście [The Suburbs] with Halina Górska, Jan Brzoza, Anna and Jerzy Kowalski, and a small but thriving club of Rybałci, which will be discussed in more detail below, also proved important.

All these initiatives animated Lviv's artistic and intellectual life. Given the cultural stagnation which had dominated the city, this change was sensational and revolutionary at the same time. When these initiatives were undertaken, Zygmunt Haupt was already living in Lviv. As we know, the writer moved to Lviv after he completed his military service in 1933, although he had lived in the city for at least three years in the 1910s and the 1920s – he was a student at Nicolaus Copernicus State Realschule and, later, a student at Lviv Polytechnic.[23] Notwithstanding his stays in the estate of Zygmunt and Amelia Łączyński in Zabór, Haupt lived in Lviv until the outbreak of World War Two. Lviv was neither the biggest nor – arguably – the most fascinating city he had ever lived in. After all, in the early 1930s Haupt lived in Paris. But it was Lviv's *genius loci* that shaped him, especially at the time when the city began to transform from a cultural periphery into a cultural center, and he began to grow as a painter and a writer.

Rybałci and Haupt

In Haupt's early years in Lviv, described in detail by Aleksander Madyda,[24] a particularly important, perhaps the most important, role was played by Rybałci and people associated with this group. They introduced Haupt to the world of literature.

Artistic and literary circles, and not, strictly speaking, an organized group, at least at the beginning, which later consolidated under the name Rybałci, began to form in the early 1930s. Zbigniew Troczewski was their first mentor. This teacher and Polish philologist managed the dormitory at Mochnackiego 32 and organized literary soirées there, attended by young artists, members of Lviv Polish Studies Circle and Kleiner's students.[25] The second important figure was Emil Tennenbaum, an amateur Polish-Jewish writer[26] and a pharmacist by profession

[22]Danuta Ulicka, Wieczory czwartkowe [Thursday soirées], in: Lwowskie czwartki Romana W. Ingardena 1934–1937. W kręgu problemów estetyki i filozofii literatury [Roman W. Ingarden's Thursday soirées in Lviv 1934–1937. Questions of aesthetics and philosophy of literature], with an introduction by the editor Danuta Ulicka (Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 2020), 10.

[23]Cf. Aleksander Madyda, Haupt. Monografia [Haupt. Monograph] (Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK, 2012), 47–52.

[24]Aleksander Madyda, Zygmunt Haupt. Życie i twórczość literacka [Zygmunt Haupt. Life and works] (Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika, 1998), especially 17–28; Madyda, Haupt. Monografia, 49–81.

[25]Madyda, Zygmunt Haupt. Życie i twórczość literacka, 18.

[26]Cf. Eugenia Prokop-Janiec, Międzywojenna literatura polsko-żydowska jako zjawisko kulturowe i artystyczne [Interwar Polish-Jewish literature as a cultural and artistic phenomenon] (Kraków: Universitas, 1992), 319.

who ran the "Pod Węgierską Koroną" [Under the Hungarian Crown] pharmacy on St. Benedict Square. It was he who gave the artists who gathered mainly at Troczewski's place the name of Rybałci and, importantly, he allowed them to use a small room behind the pharmacy as an alternative meeting place. Kaltenbergh recalled that these meetings, which were more often social than academic, were attended by Tadeusz Hollender, Stanisław Rogowski, Aleksander Baumgardten, Zdzisław Kunstmann, Maciej Freudman, Tadeusz Banaś, and Wilhelm Wind (known under the pseudonym Jerzy Korabiowski). There were also others: Teodor Parnicki, Karol Kuryluk, Maksymilian Geppert, Jerzy Turowicz, Przemysław Zwoliński, Olgierd Reiss… and Haupt.[27] In 1975, Stefan Legeżyński wrote in his memoirs, referring briefly to Lviv artistic circles and the recently deceased Haupt, that the writer "was everywhere, he attended literary soirées, student meetings, especially of Polish studies students, he met with filmmakers."[28] Both Legeżyński and Kaltenbergh thus confirm that Haupt attended the meetings of Rybałci.

The first public poetry soirée of Rybałci took place on December 1, 1933 in the hall of the Society of the Folk School at Czarniecki Street. It was attended by Rogowski, Baumgardten, Kunstmann, Freudman, Kaltenbergh, Wind, as well as Beata Obertyńska, Włodzimiera Paszkowska, Maruta Stobiecka and Jan W. Fedyk.[29] The next soirée, which took place on June 3, 1934, was even bigger. It was advertised in the press as "The Second Literary Recital under the name 'Gospoda Rybałtów' [Rybałci's inn]."[30] It took place at the Variété Theatre, and Ortwin, then president of the Lviv branch of the Polish Writers' Union, was invited to open the meeting. Works by Hollender, Rogowski, Baumgardten, Kunstmann, Freudman, Wind, Paszkowska, Stobiecka, Fedyk, and Józef Radzimiński were read.[31] Moreover, in the mid 1930s, Rybałci took part in numerous meetings organized by other groups, most importantly "Young Lviv." For example, Henryk Zbierzchowski delivered a short opening lecture at a poetry soirée at Jagiellonian University's Collegium Maximum on October 20, 1934.[32] We can also list two other poetry meetings at the Variété Theatre on September 14, 1935[33] and on March 15, 1936[34] respectively (the latter meeting was called "Recital of Poetry, Prose and Satire"). If we do not see Haupt's name among the names of active participants, it is certainly not because he was not present. The explanation is simple: Haupt was at that time known as a painter and not as a man of letters. Indeed, Kaltenbergh described him as a "joyful graphic artist."[35] This is also how he was described in the first issue of *Kolumna Rybałtów* [Rybałci's Column], that is a literary supplement which young artists established at the end of 1936.

Rybałci did not have their own magazine in which they could publish their works; so, they published – literally – wherever they could. Hollender tried to create a forum for them in *Wczoraj – Dziś – Jutro* [Yesterday – Today – Tomorrow], which he edited, but the magazine was soon taken over by Tadeusz Zaderecki, a representative of the extreme national and

[27]Kaltenbergh, 128–143.
[28]Stefan Legeżyński, "Haupt-cygan" [Haupt – a gypsy], Wiadomości 37 (1975): 4.
[29]Biedrzycka, 693.
[30][Author not given], "Gospoda Rybałtów" [Rybałci's inn], Chwila 5458 (1934): 17.
[31]Biedrzycka, 714.
[32]Biedrzycka, 726.
[33]Biedrzycka, 759–760.
[34]Biedrzycka, 783.
[35]Kaltenbergh, 141.

anti-Semitic right. Some Rybałci published in *Sygnały*. Hollender is listed in the first five issues as editor-in-chief; starting from the sixth issue, he and Kuryluk co-edited the magazine, and beginning with the tenth Kuryluk took over. However, Hollender remained on the editorial board. Baumgardten and Banaś also appeared in the first series of the magazine and also Rogowski was in the first issue.[36] The list of texts published in both series of *Sygnały* (1933–1934, 1936–1939) prepared by Jadwiga Czachowska allows us to conclude that the authors which were associated with Rybałci had been publishing there for quite a long time; some, including Baumgardten and Rogowski, until 1936; some, having broken with Rybałci, especially Hollender and Banaś, almost until the magazine was discontinued in 1939.[37] There is no doubt, however, that artists who remained in the Rybałci group or those who joined it at some later stage moved away from *Sygnały* and joined *Dziennik Polski* [Polish Daily] in the last quarter of 1936.

Dziennik Polski was a magazine established and run by a group similar to Związek Młodych Narodowców [Union of Young Nationalists]. They held right-wing views and sympathized with Narodowa Demokracja but distanced themselves from Stronnictwo Narodowe [The National Party], as they manifested pro-government sympathies. The editor-in-chief of *Dziennik Polski* was Klaudiusz Hrabyk; Zdzisław Stahl, Stanisław Starzewski and Mieczysław Piszczkowski (as head of the literary department)[38] were also on the editorial board. Hrabyk writes in his memoirs that in October 1936 he was approached by a group of young artists who offered him their services. Some of them had previously collaborated with *Sygnały*, others had not, but all of them were against the radical left-wing sympathies that the magazine began to promote, especially since 1936. The group was encouraged to approach Hrabyk because they had briefly worked with him before – in 1934, Hrabyk published their works in one issue of *Akcja Narodowa* [National Action] without any interreference on his side; even Kuryluk could publish there. Rybałci were finally convinced when, during a meeting in October, the editor promised them self-reliance and independence, although – as he admitted years later – he had to fight for them with Stahl and Piszczkowski.[39] Young artists were given two pages (second and third) of *Kultura i Życie* [Culture and Life], a Sunday supplement to *Dziennik Polski*; together they formed *Kolumna Rybałtów*, where the group could publish their works. On November 8, 1936, Hrabyk's magazine announced the creation of *Kolumna Rybałtów* and ... the group itself,[40] although in the case of the latter we should rather talk about reconstruction. On November 15, the first *Kolumna Rybałtów* was published, with poems by Rogowski (*Wyjazd Persifala* [Parsifal's Departure]), Władysław Jan Turzański (*Ziemia obiecana* [Promised Land)], Mirosław Żuławski (*Droga do Emaus* [Road to Emmaus]), Baumgardten (*Wtedy* [Then]), and

[36]After the publication of the first issue, Rogowski resigned as editor. Cf. the editorial, "[Stanisław Rogowski, at his own request, is no longer on the editorial board ...]," Sygnały 2 (1933): 8.

[37]Cf. Jadwiga Czachowska, "Teksty" [Texts], in: Sygnały 1933–1939 [Signals 1933-1939], ed. Jadwiga Czachowska (Wrocław: Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, 1952), 111–182.

[38]Jerzy Jarowiecki writes more on this topic in Dzieje prasy polskiej we Lwowie do 1945 roku [The history of the Polish press in Lviv until 1945] (Kraków–Wrocław: Księgarnia Akademicka – Wyższa Szkoła Zarządzania Edukacja, 2008), 238–242.

[39]Klaudiusz Hrabyk, "Wspomnienia, cz. VI" [Memories, pt. VI], Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego 10, 4 (1971): 515–516.

[40]The editorial board of Dziennik Polski, "Nowa grupa literacka «Rybałci»" [The new literary group Rybałci], Kultura i Życie 45, supplement to Dziennik Polski 311 (1936): 15.

Freudman (*Elegia na śmierć Wganowskiego* [Elegy on the death of Wganowski]), and short stories by Baumgardten and Freudman (respectively, *Sprawa niczyja* [No Man's Affair] and *Najazd ptaków śpiewających* [Invasion of Singing Birds]).[41] In addition, a graphic logo/header with the name and ornaments surrounding it was published in *Kolumna*... The caption read: "The title vignette of *Kolumna Rybałtów* was made by the artist Zygmunt Haupt."[42] Thus, Haupt, as a "joyful graphic artist," was de facto presented as the sixth member of Rybałci.

Hrabyk's memoirs shed more light on Rybałci's break-up with *Sygnały*, revealing that ideological issues played an important role. This is a convincing explanation, because writers and artists associated with Rybałci never formed a united front in terms of socio-political views. On the contrary, Hollander or Banaś, who leaned towards the left, differed from Freudman, who openly expressed his National Democratic and anti-Semitic sympathies (and carefully concealed his Jewish origin) among the circles of "Young Lwów."[43] However, this does not explain everything, or more precisely it does not prove that the break-up in question was only motivated by the group's wish to move to a more right-wing magazine in which young people could be given their own column. After all, this move led to the disintegration of the group in its original form, as established in the early 1930s. Two other events, which Hrabyk either failed to mention or described in a biased way, contributed to this.

The first event was related to the review of Antoni Gronowicz's poetry soirée, published in mid-December 1936 in *Dziennik Polski*. It was written by Freudman who signed it with his initials only ("mf"). The review was critical; it mocked the young left-wing poet, accusing him of subversiveness and communism. The reviewer asked "state authorities" to stop the poet's "pseudo poetical screams."[44] Hollender and Banaś, who used to be Freudman's friends, responded, not only in writing. Banaś condemned the review for its (undoubtedly) anti-Semitic and denunciatory undertones, suggesting that the case be referred to the tribunal of the Polish Writers' Trade Union (which actually happened).[45] The conflict was further incited by a secession in the Syndicate of Lviv Journalists; the Syndicate issued a statement in which it accused *Dziennik Polski* of supporting the restrictions imposed on the freedom of the press and of being viciously anti-communist (to the point of reporting writers to state authorities).[46] Interestingly, Gronowicz occasionally published in *Dziennik Polski* (which Hrabyk, who did not comment on this incident at the time, proudly mentioned in his memoirs published after World War Two[47]).

[41] Cf. Kolumna Rybałtów [Rybałci's Column] Kultura i Życie 46, supplement to Dziennik Polski 318 (1936): 16–17.

[42] Kolumna Rybałtów, 17.

[43] Cf. Kaltenbergh, 142.

[44] mf. [Maciej Freudman], "Niepotrzebny recital" [Unnecessary poetry soirée], Dziennik Polski 349 (1936): 8. Cf. a different account in Madyda, Zygmunt Haupt. Życie i twórczość literacka, 21–22.

[45] Tadeusz Banaś, "Dzieło mistrza chwali" [Work of art praises the artist], Sygnały 25 (1937): 14.

[46] The dispute took place on December 7, 1936. Secessionists and pro-governmental journalists of Dziennik Polski and Goniec Wieczorny [Evening News] accused the Syndicate of "political agitation" aimed at "undermining the authority of the only purely Polish newspaper in Lviv", Tadeusz Ulanowski, "Rozłam w Syndykacie Dziennikarzy Lwowskich" [Divisions in the Syndicate of Lviv Journalists], Dziennik Polski 341 (1936): 1. Cf. Biedrzycka, 832.

[47] Hrabyk, 510, 512.

The second event was related to a literary soirée scheduled for January 8, 1937 as a "great poetry recital,"[48] to which Hollender, Józef Nacht, Bruno Schulz and those Rybałci who published in *Dziennik Polski* were all invited. A jury was to give an award for the best writer funded by the City Council. On January 7, 1937, Henryk Balk accused the organizers of misleading the invited literary critics, as a result of which Ortwin and Eugeniusz Kucharski stepped down as members of the jury. To make matters worse, Rogowski and Freudman (who were joined by several other poets) refused to attend the soirée because they did not want to perform alongside Nacht, and Baumgardten did not want to perform alongside Nacht and Hollender, "since he did not consider Mr. Nacht [...] to be a good poet (yet), and he no longer considered Mr. Hollender to be a good man."[49] As a result, two soirées were organized. One, with Rogowski, Freudman, Baumgardten, Turzański, Żuławski, and Obertyńska, was organized on January 7. It was advertised in *Dziennik Polski*. A "great poetry recital," with a limited number of participants, alas with Schulz, took place on January 8. It was Schulz's first public appearance in Lviv, which is why *Gazeta Lwowska* [Lviv Gazette] wrote that it was shameful that it took place in such an unpleasant atmosphere.[50] However, the unpleasantries did not end there, at least for local writers. The incident eventually led to Hollender's falling out with young writers who did not attend the soirée on January 8. Hollender even managed to publish an open letter in *Chwila* [Moment] on January 8 eloquently titled *Do byłych kolegów i byłych poetów!* [To Former Colleagues and Former Poets!]. He accused Rybałci of hypocrisy, and he further accused Freudman of anti-Semitism and insulting Nacht, a writer of Jewish descent. Hollender also pointed out that Freudman, who criticized Nacht's poems, was himself criticized by "Young Lviv." Some jokingly said that Freudman's poetry collection was given for free when somebody purchased Rogowski's or Hollender's books.[51] Others joked that the difference between Freud and Freudman was like the difference between a genie and a genius.[52] Hollender's open letter effectively ended his relations with his former colleagues.

The described events help understand the complexities of cultural life in Lviv and further explain why a group of young artists moved to *Dziennik Polski*. A group which had originally been formed in Troczewski's dormitory and in the back room of Tennenbaum's pharmacy became deeply divided. Shortly after Hrabyk's magazine announced the creation of *Kolumna Rybałtów* and the group itself, two former Rybałci, Banaś and Hollender, distanced themselves from their former colleagues, and Hollender also called them outdated, "has-been" poets. This was not true in January 1937, but the statement proved almost prophetic because the reconstructed group was only active for a year. The paradox of Haupt's career was that just when Rybałci, unknowingly, were slowly leaving Lviv's literary Parnassus, Haupt reinvented himself as a writer; he was no longer a "satellite" nor a painter (the author of the vignette) but also, and perhaps above all, a man of letters.

[48][Author not given], "Wielki recital poezji" [Great poetry recital], Chwila 6395 (1937): 10.

[49]Cf. Hrabyk, 517–518; a quote from a statement issued by Baumgardten: 518. Cf. the interpretation of the incident in: Madyda, Zygmunt Haupt. Życie i twórczość literacka, 23–24.

[50]K., "«Wieczór literacki» w Teatrze żołnierza" ['Literary soirée' at the Soldier's Theatre], Gazeta Lwowska 7 (1937): 3.

[51]Tadeusz Hollender, "Do byłych kolegów i byłych poetów!" [To Former Colleagues and Former Poets!], Chwila 6395 (1937): 4.

[52]Kaltenbergh, 143.

Haupt as a writer, Haupt as a member of Rybałci

In the mid-1930s, Haupt lived in the attic of a tenement house at Zimorowicza 15.[53] The editorial office of *Słowo Polskie* [Polish Word] had been located there for many years (it was closed in 1934). Then, the editorial office of *Gazeta Lwowska* was housed in the building (briefly), and since December 1935 it was the seat of *Dziennik Polski*. Thus, when Hrabyk moved into the former office of Stanisław Grabski, in which the editors of *Słowo Polskie* Roman Kordys, Wacław Mejbaum and Wojciech Baranowski had worked, Haupt became his "upstairs neighbor." Legeżyński recalled that Haupt "was short of money,"[54] which is why he made illustrations on the side. His works were published in *Kuryer Literacko-Naukowy* [Literary and Scientific Courier] and *As* [Ace], supplements to *Ilustrowany Kuryer Codzienny* [Illustrated Daily Courier], a very popular daily newspaper published in Kraków which paid contributors well. On May 12, 1935, Haupt published his first literary text in *As*: it was a short story entitled *Cel* [Goal], written together with Turzański. In 1935 and 1936, he published five other texts there,[55] and on February 7, 1937, he made his debut as a writer in *Dziennik Polski*: he published a full-page reportage, *Aspekt Śląska* [Aspect of Silesia], in *Kolumna Rybałtów*.[56] At the time, a large group of both up-and-coming and established writers was associated with *Kolumna Rybałtów*. In addition to the five "core" members of Rybałci and Haupt (who reinvented himself as a writer), Kazimierz Brończyk, Józef Czechowicz, Władysław Floryan, Stefan Grabowski, Bolesław Włodzimierz Lewicki, Józef Słotwiński, Stanisław Teisseyre, Maria Wrześniewska, Tadeusz Żakiej, Zdzisław Żygulski, as well as Parnicki, Obertyńska and Horzyca also published in *Kolumna Rybałtów*. Hrabyk, who did not have a high opinion of *Krytyka i Życie* [Critique and Life] prior to the publication of *Kolumna Rybałtów*, was very proud of this success. Encouraged by the success of the column, he began to consider publishing an independent literary magazine at *Dziennik Polski*. Of course, plans to create an independent magazine shared by the editor-in-chief with young artists during confidential meetings were met with great enthusiasm. The editor-in-chief and Rybałci formed a true connection. Hrabyk wrote that as a result of such discussions some members of Rybałci – Rogowski, Freudman, Turzański and ... Haupt (as an "upstairs neighbor") – "became very fond of him."[57] A separate magazine was never established but *Kolumna Rybałtów* flourished, and Haupt, a friend of the editor-in-chief, published in it more and more often. In total, in the years 1937–1938, he published sixteen texts in *Dziennik Polski*: short stories, reportages, essays, and reviews (including three two-part texts).[58] Aleksander Madyda estimated that this was a "one-of-a-kind achievement" in Haupt's career.[59] As regards the sheer number of published texts, he was certainly right. As for their quality, it is fair to say that Haupt's early literary works were not on a par with his later masterpieces. Some, such as *Moi przyjaciele* [My Friends], however, proved that Haupt was a talented writer – they

[53]Madyda, Haupt. Monografia, 77.

[54]Legeżyński, 4.

[55]Cf. Madyda, Haupt. Monografia, 307.

[56]Zygmunt Haupt, "Aspekt Śląska" [Aspect of Silesia], Kultura i Życie 6, supplement to Dziennik Polski 38 (1937): 17.

[57]Hrabyk, 517.

[58]Cf. Madyda, Zygmunt Haupt. Życie i twórczość literacka, 26; Madyda, Haupt. Monografia, 307–308.

[59]Aleksander Madyda, "Lwowskie lata Zygmunta Haupta" [Zygmunt Haupt's life in Lviv], Kresy 2 (1996): 102; cf. Madyda, Zygmunt Haupt. Życie i twórczość literacka, 26.

were indicators of his future, more mature, style and skills. These texts, together with texts published in *As*, were also enough for Haupt to be accepted as a member of the Polish Writers' Trade Union in the late 1930s.

When Haupt was publishing in *Dziennik Polski*, he and his colleagues also appeared as guests on *Studio Młodych* [Young Studio] broadcasted by the Polish Radio. The first broadcast took place on July 12, the second one exactly a month later. The reviewer who discussed these auditions in Hrabyk's magazine considered them "a kind of experiment, and a successful one, especially when it comes to talking about the most important literary matters, such as technique." The audition broadcasted on July 12 was praised for its effortlessness. The audition broadcasted on August 12 was more hermetic, but such a way of talking about literature could "be considered interesting by the listener."[60] The reviews of both broadcasts indicate that they enjoyed some degree of success and were positively assessed by listeners.[61] The reviewer also, almost incidentally, reveals that Haupt was now regarded a member of Rybałci not only by his colleagues from *Kolumna Rybałtów* and the editor-in-chief of *Dziennik Polski* but also the general public. The reviewer names Haupt as one of the members of Rybałci next to Baumgardten, Rogowski, Freudman and Żuławski. Despite the success of the first two broadcasts, the third, scheduled for September 12, to the regret of a different reviewer,[62] did not take place. No other broadcasts were made. It was a sign that the group of young artists associated with *Dziennik Polski* began to drift apart. The group ceased to exist in the fall, and its members left Hrabyk's magazine. On October 10, 1937, the last issue of *Kultura i Życie* and the last *Kolumna Rybałtów* were published; however, the authors who started the column did not publish their texts in the final installment.[63] When *Kolumna Rybałtów* was discontinued, Hrabyk began to publish *Dział Literacki* [Literary Supplement] instead; this supplement was published in the Monday edition of the newspaper, and former members of Rybałci began to publish their texts in other magazines, both in Lviv and outside of Lviv.

My friends

In February 1937, in issues 45 and 52 of *Dziennik Polski*, Haupt published two parts of *Moi przyjaciele* [My Friends],[64] an autobiographical short story *à clef*. He described his friends and

[60]All quotes are from Bordan [sic!], "Biesiady «Rybałtów» przed mikrofonem P.R." [Rybałci in the Polish radio], Dziennik Polski 225 (1937): 7.

[61]Cf. a different interpretation of these broadcasts in: Madyda, Haupt. Monografia, 80–81.

[62]Cf.: "«Studio młodych» […] provided a platform for the literary group Rybałci; two broadcasts were met with interest. Listeners looked forward to the next episode which was to be broadcasted later this month on September 12. Unfortunately, the general public who is quite interested in the concerns and creative problems of the young generation of writers instead could listen to a radio essay about Asnyk delivered by a young Polish philologist-student at local university. Either the radio has had enough of Rybałci or Rybałci this time… screwed up. The latter is more likely. We'll see, or rather hear, next month." Mart. [sic!], "Na lwowskiej antenie" [On Lviv Radio], Dziennik Polski 257 (1937): 7.

[63]In the final Kolumna Rybałtów, Krytyka i Życie 41, supplement to Dziennik Polski 279 (1937) Włodzimierz Podwyszyński and Wrześniewska's prose texts were published as well as a fragment of Ovid's Metamorphoses entitled Niobe translated by Artur Ćwikowski.

[64]Zygmunt Haupt, "Moi przyjaciele" [My friends], Krytyka i Życie 7, supplement to Dziennik Polski 45 (1937): 17; idem, "Moi przyjaciele (dokończenie)" [My friends: continuation], Krytyka i Życie 8, supplement to Dziennik Polski 52 (1937): 17. Reprinted in: Haupt, "Moi przyjaciele", in: Haupt, Baskijski diabeł, 578–583. I quote this edition hereinbelow.

colleagues, other members of Rybałci, who were referred to in the story as "Truwerzy" [Trouvères]. Although Haupt used pseudonyms, it is not difficult to connect the characters with their prototypes from Lviv's literary scene in the 1930s. The charismatic teacher, Ryszard Brandsteter, is Troczewski, that is the manager of the dormitory at Mochnackiego 32. Juliusz Włoch, who expresses communist sympathies, is Hollender, and his "inseparable satellite,"[65] Narcyz Briquet, is Banaś. The "true poet"[66] Zdzisław Modrzewski is Rogowski, and the funny Kurt Föhn-Żagielski is Wind. Rafał Breitman, as if taken straight from "Thackeray's *The Book of Snobs*,"[67] is the temperamental Freudman. And Alojzy Zamsz, the fictional editor of *Zastrzały*, is Kuryluk, the editor of *Sygnały*.[68]

The paragraph cited below, although not as masterful as Haupt's post-war stories, is interesting for at least two reasons. The first one is the style. The paragraph reads: "Noszę w sobie zimne ostrza wspomnień, faktów, zdarzeń. W plątaninie swych dróg, przyjaciele, będziecie przechodzić koło mnie. Będziecie wyciągać ze mnie swe noże, będziecie patrzeć w lustro ich kling i wróżyć z plam krwi. To tylko moja krew... przyjaciele" [I carry inside me the cold blades of memories, facts, events. In your complex ways, my friends, you will pass me by. You will pull your knives out of me; you will look at their mirror blades and read the blood stains. It's just my blood... friends].[69] The melancholic "I" that may be found in the writer's mature works also appears in this text. The "I," although not yet alienated from his friends and colleagues, predicts the loss of his, as Haupt put it, "worlds" in the future.[70] Still, the "I" is not nostalgic when it comes to the past. On the contrary, his body is filled with "cold blades of memories," which may be read as a commentary on the theme of melancholic incorporation. These blades hurt but when you try to remove them, they cause more serious injuries. The "I" loses blood, an ancient carrier of vital forces, whose element (air) according to Aristotle,[71] helped cope with melancholy and illuminated its darkness with a clarity of vision. As if in the last flash of clarity, the "I" foretells, and since Aristotle and Theophrastus melancholy has been associated with prophetic visions, that his will be the same fate as befell brothers in a fairy tale quoted in the story – death. And his loved ones will learn about it from the bloody marks on an old dagger.

The second reason is related to the author's personal experiences. Although the story is not a documentary, it clearly shows how important Rybałci were to Haupt in the 1930s. Haupt was a member of the group; he was recognized as one of them by other Rybałci, critics, and readers alike. Also, the writer considered Rybałci his friends. He spent time with them and shared his concerns, modest resources, thoughts, and creative achievements. Rybałci – first as a rather informal artistic and literary group, then as a fairly big group of people associated

[65]Haupt, "Moi przyjaciele", 580.

[66]Haupt, "Moi przyjaciele", 580.

[67]Haupt, "Moi przyjaciele", 582.

[68]Cf. the autobiographical interpretation of the story in: Madyda, Zygmunt Haupt. Życie i twórczość literacka, 97–98.

[69]Haupt, "Moi przyjaciele", 583.

[70]Cf. Zygmunt Haupt, "«Światy»" [Worlds], in: Haupt, Baskijski diabeł, 361–364.

[71]Cf. Aristotle, Zagadnienia przyrodnicze [Natural Philosophy], transl., introduction and commentary by Leopold Renger, in: Aristotle, Dzieła wszystkie. T. IV [Collected works. Vol. 4] (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1993), 475–731.

with "Young Lviv," and finally a small group of authors writing for *Dziennik Polski* – played a formative role in Haupt's, both private (Rybałci were Haupt's friends) and professional (Haupt became and developed as a writer among them, only to become one of the masters of contemporary Polish literature), life.

***

While in literature and legends Lviv was a "city of blurred borders"[72] that was "always smiling,"[73] the city was a difficult place to live in the interwar period. Torn by national and political conflicts and provincialized, it did not provide its residents with a sense of security or stability. Undoubtedly, it was also not the most inspirational place for the development of innovative tendencies in art and literature. For this reason, cultural phenomena which in other centers, such as Warsaw, Vilnius or Poznań, might seem unimportant and peripheral acquired a special meaning in Lviv, becoming at first individual, then more and more popular and bold, traces of Lviv's unique "style" in modern art, literature, and cultural literary studies. The Rybałci group was one such phenomenon. Even if in the early 1930s Rybałci somewhat pretentiously called themselves "the poets of 'Young Lviv,'" they soon became such poets, creating an avant-garde center and one of the most interesting points on the literary map of the city. They were Haupt's friends and colleagues; they shaped him as a young man. Sometimes they supported him financially. More importantly, however, they constantly inspired him and directed him towards literature, thus making an unprecedented contribution to the writer's biography and the history of literature. This earliest Lviv period in Haupt's life cannot, of course, be regarded as the most prolific or important. However, if it failed to give us a masterpiece, it was only because it was so brief and soon interrupted by World War Two. Haupt had his whole life and many outstanding works ahead of him.

translated by Małgorzata Olsza

[72] Joseph Roth, "Lemberg, die Stadt" (1924), in: Roth, Werke 2. Das journalistische Werk 1924–1928 (Köln: Kiepenheuer & Witsch, 1990), 285–289, here: 288.

[73] Kornel Makuszyński, Uśmiech Lwowa [Lviv's smile] (Warszawa: Gebethner i Wolff, 1934). Similarly, in Listy ze Lwowa [Letters from Lviv], the author wrote that Lviv "is always smiling", Makuszyński, Listy ze Lwowa Letters from Lviv], preface by Ireneusz Kasprzysiak (Kraków: Towarzystwo Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich, 1998), 26.

References

Державний архів Львівської Області / Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi Oblasti [State Archives of Lviv Region], fond 110, 121.

Львівська національна наукова бібліотека України імені В.Стефаника / Lvivska natsionalna naukova biblioteka Ukrainy imeni W. Stefanyka [Lviv National Scientific Library of Ukraine], fond 147.

"Kolumna Rybałtów". *Kultura i Życie* 46, supplement to *Dziennik Polski* 318 (1936): 16–17.

[Author not given]. "Gospoda Rybałtów". *Chwila* 5458 (1934): 17.

[Author not given]. "Wielki recital poezji". *Chwila* 6395 (1937): 10.

Aristotle. *Zagadnienia przyrodnicze*. Transl., introduction and commentary by Leopold Renger. In: Aristotle, *Dzieła wszystkie. T. IV*, 475–731. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1993.

Banaś, Tadeusz. "Dzieło mistrza chwali". *Sygnały* 25 (1937): 14.

Biedrzycka, Agnieszka. *Kalendarium Lwowa 1918–1939*: Kraków: Universitas, 2012.

Bonusiak, Andrzej."„«Niedemokratyczna demokracja». Rzecz o Lwowie w latach 1918–1934". In: *Społeczeństwo i gospodarka*, *Galicja i jej dziedzictwo*, vol. 2, ed. Jerzy Chłopecki, Helena Madurowicz-Urbańska, 215–234. Rzeszów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 1995.

– – –. *Lwów w latach 1918–1939*. Rzeszów: Wydawnictwo Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie, 2000.

Bordan. "Biesiady "Rybałtów" przed mikrofonem P.R.". *Dziennik Polski* 225 (1937): 7.

Czachowska, Jadwiga. "Teksty". In: *Sygnały 1933–1939*, ed. Jadwiga Czachowska, 111–182. Wrocław: Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, 1952.

Haupt, Zygmunt. "Aspekt Śląska". *Kultura i Życie* 6, supplement to *Dziennik Polski* 38 (1937): 17.

– – –. "Moi przyjaciele". *Krytyka i Życie* 7, supplement to *Dziennik Polski* 45 (1937): 17.

– – –. "Moi przyjaciele (dokończenie)". *Krytyka i Życie* 8, supplement to *Dziennik Polski* 52 (1937): 17.

– – –. *Baskijski diabeł. Opowiadania i reportaże*. Warszawa: Czytelnik, 2007.

Hibel, Katarzyna. *"Wojna na mapy", "wojna na słowa": Onomastyczne i międzykulturowe aspekty polityki językowej II Rzeczpospolitej w stosunku do mniejszości ukraińskiej w Galicji Wschodniej w okresie międzywojennym*. Vienna–Berlin: LIT Verlag, 2014.

Hollender, Tadeusz. "Do byłych kolegów i byłych poetów!". *Chwila* 6395 (1937): 4.

Hrabyk, Klaudiusz. "Wspomnienia, cz. VI". *Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego* 10, 4 (1971): 497–523.

Hryciuk, Grzegorz. *Przemiany narodowościowe i ludnościowe w Galicji Wschodniej i na Wołyniu w latach 1931–1948*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2005.

Jarowiecki, Jerzy. *Dzieje prasy polskiej we Lwowie do 1945 roku*. Kraków–Wrocław: Księgarnia Akademicka – Wyższa Szkoła Zarządzania „Edukacja", 2008.

K. "«Wieczór literacki» w Teatrze żołnierza". *Gazeta Lwowska* 7 (1937): 3.

Kaltenbergh, Lew. *Ułamki stłuczonego lustra. Dzieciństwo na Kresach. Tamten Lwów*. Warszawa: Czytelnik, 1991.

Lednicki, Wacław. *Pamiętniki. T. 1*. Londyn: B. Swiderski, 1963.

Legeżyński, Stefan. "Haupt-cygan". *Wiadomości* 37 (1975): 4.

Madyda, Aleksander. "Lwowskie lata Zygmunta Haupta". *Kresy* 2 (1996): 99–108.

– – –. *Zygmunt Haupt. Życie i twórczość literacka*. Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika, 1998.

– – –. *Haupt. Monografia*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK, 2012.

Makuszyński, Kornel. *Uśmiech Lwowa*. Warszawa: Gebethner i Wolff, 1934.

– – –. *Listy ze Lwowa*. Preface by Ireneusz Kasprzysiak. Kraków: Towarzystwo Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich, 1998.

Mart. "Na lwowskiej antenie". *Dziennik Polski* 257 (1937): 7.

Mazur, Grzegorz. *Życie polityczne polskiego Lwowa 1918–1939*. Kraków: Księgarnia Akademicka, 2007.

mf. [Freudman, Maciej]. "Niepotrzebny recital". *Dziennik Polski* 349 (1936): 8.

Mortkowicz-Olczakowa, Hanna. *Na drogach Polski z 50 linorytami Tadeusza Cieślewskiego syna*. [Warszawa]: Tow. Wydawnicze, 1934.

Od Redakcji [The Editorial]. "[Pan Stanisław Rogowski na własne życzenie przestaje być członkiem redakcji...]". *Sygnały* 2 (1933): 8.

Prokop-Janiec, Eugenia. *Międzywojenna literatura polsko-żydowska jako zjawisko kulturowe i artystyczne*. Kraków: Universitas, 1992.

Redakcja *Dziennika Polskiego* [The editorial board of Dziennik Polski]. "Nowa grupa literacka «Rybałci»". *Kultura i Życie* 45, supplement to *Dziennik Polski* 311 (1936): 15.

Roth, Joseph. "Lemberg, die Stadt". In: Roth, *Werke 2. Das journalistische Werk 1924–1928*, 285–289. Köln: Kiepenheuer & Witsch, 1990.

Torzecki, Ryszard. *Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923–1929*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1989.

Tyrowicz, Marian. *Wspomnienia o życiu kulturalnym i obyczajowym Lwowa 1918–1939*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1991.

Ulanowski, Tadeusz. "Rozłam w Syndykacie Dziennikarzy Lwowskich". *Dziennik Polski* 341 (1936): 1.

Ulicka, Danuta. *Rzut oka na nowoczesne polskie literaturoznawstwo teoretyczne*. In: *Wiek teorii. Sto lat nowoczesnego literaturoznawstwa polskiego*, red. Danuta Ulicka, 9–158. Warszawa: Wydawnictwo IBL, 2020.

– – –. *Wieczory czwartkowe*. In: *Lwowskie czwartki Romana W. Ingardena 1934–1937. W kręgu problemów estetyki i filozofii literatury* with an introduction by the editor Danuta Ulicka, 5–28. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 2020.

Wasylewski, Stanisław. *Lwów*. Poznań: Wydawnictwo Polskie R. Wegner, [1931].

Wittlin, Józef. *Listy*. With an introduction by the editor Tadeusz Januszewski. Warszawa: Niezależna Oficyna Wydawnicza, 1996.

KEYWORDS

Sygnały

Zygmunt Haupt

Abstract:
The article is a critical reconstruction of the early period of Zygmunt Haupt's artistic life against the background of the intellectual and artistic life of Lviv in the 1930s. Lviv's political, social, and cultural situation in the 1930s was very complicated. It was a multinational and vibrant urban center, but it was marked by probably the most serious national animosities in the Second Polish Republic. Literature and the study of literature in the city were rather conservative. In the mid-1930s, however, the intellectual and artistic life of the city began to change. Against the background of these changes, the article discusses the nature of Haupt's early career and his connections with the literary group called Rybałci. At the same time, it attempts to answer the questions to what extent the Lviv period turned out to be formative in Haupt's artistic life and what artistic and social significance Rybałci had for Haupt, among whom he was not a leading figure.

„Dziennik Polski"

Lviv

RYBAŁCI

Note on the Author:
Jagoda Wierzejska – literary historian and literary critic. She earned her Ph.D. in 2011 at the Department of 20th and 21st Century Literature at the Faculty of Polish Studies at the University of Warsaw. She is the author of the book *Retoryczna interpretacja autobiograficzna. Na przykładzie pisarstwa Andrzeja Bobkowskiego, Zygmunta Haupta i Leo Lipskiego* [Rhetorical autobiographical interpretation in the works of Andrzej Bobkowski, Zygmunt Haupt and Leo Lipski] (2012). Her doctoral dissertation, which was the basis for the book, was awarded the Emigration Archive Award for the best doctoral dissertation on emigration. A graduate of postgraduate studies in the field of culture marketing at the Faculty of Journalism and Political Science at the University of Warsaw. She is on the editorial board of "Przegląd Humanistyczny" and a regular contributor to "Nowe Książki". Awarded scholarships by the Center for Urban History of Central and Eastern Europe in Lviv (2016) and the University of Vienna (2017). Awarded the Ministry of Science and Higher Education scholarship for the most outstanding young scientists (2018). The PI in the completed research grant financed by the National Science Center *The idea of multinational and transnational Galicia in the interwar Polish discourse (with particular emphasis on the discourse on the civilian experience of the Polish-Ukrainian War and the space of the Eastern Carpathians)* (2018). She is currently the PI in the research grant financed by the National Science Center *(Multi)national Eastern Galicia in the interwar Polish discourse (and in its selected counter-discourses)* (2019–2024).

Zygmunt Haupt we Lwowie. Wyimek z mikro- i makrohistorii intelektualnej i artystycznej*

*Artykuł powstał jako efekt realizacji grantu nr rej. 2018/31/D/HS2/00356, finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki.

Jagoda Wierzejska

ORCID: 0000-0002-2794-5608

Lwów w okresie międzywojennym był miastem o bardzo skomplikowanej sytuacji polityczno-społecznej, a co za tym idzie – kulturalnej. Z jednej strony stanowił barwny wielokulturowy ośrodek urbanistyczny, z drugiej – był naznaczony głębokimi i, jak się okazało, nieprzezwyciężalnymi podziałami narodowościowymi. Po objęciu byłej wschodniej Galicji granicami państwa polskiego w stolicy dawnej habsburskiej prowincji dawała się odczuć stagnacja w dziedzinie sztuki, literatury i humanistyki. W pierwszej połowie lat 30. życie artystyczne i intelektualne miasta zaczęło się jednak zmieniać, istotnie przybierając na atrakcyjności. Niniejszy artykuł ukazuje lwowski okres działalności Zygmunta Haupta na tle owych przemian. Naświetla kontekst historyczny – zwłaszcza historycznoideowy i historycznoliteracki – wczesnych przedsięwzięć artystycznych pisarza oraz jego związki z niewielką, acz dość postępową grupą literacką zwaną Rybałtami. Podejmuje przy tym próbę odpowiedzi na pytania: w jakim stopniu okres lwowski okazał się formacyjny w życiu twórczym Haupta? A także: jakie znaczenie towarzyskie i artystyczne mieli dla Haupta Rybałci, wśród których nie był on przecież personą pierwszoplanową?

Lwów – miasto po-wojenne

Lwów po 1918 roku był miastem, które – w odniesieniu do sfery publicznej – można określić jako po-wojenne. Zjawisko to zaznaczało się nie tylko w całości infrastruktury, której odbudowa ze zniszczeń spowodowanych przez pierwszą wojnę światową oraz starcia polsko-ukraińskie trwała jeszcze w 1929 roku[1]; dawało o sobie znać także w stosunkach między zamieszkującymi Lwów grupami narodowymi. Według pierwszego polskiego spisu ludności z 1921 roku w mieście mieszkało 219 388 osób, z czego 62,4% stanowili Polacy, 27,6% Żydzi, 9,2% Rusini[2] i 0,8% Niemcy[3], przy czym podany odsetek Ukraińców był z pewnością niedoszacowany, ponieważ partie ukraińskie wezwały swoich ziomków do bojkotu spisu, w związku z czym wielu z nich nie wzięło w nim udziału[4]. Teza o po-wojennym charakterze Lwowa, przejawiającym się w stosunkach narodowościowych w sferze publicznej miasta, oznacza, co następuje: napięcia między trzema największymi grupami narodowymi metropolii; napięcia, które skumulowały się w wybuchu przemocy w listopadzie 1918 roku, czyli walkach Polaków z Ukraińcami oraz pogromie lwowskich Żydów (22–24 listopada 1918), nie znikły wraz z końcem bitwy o miasto ani nawet końcem wojny polsko-ukraińskiej. Przeciwnie, utrzymały się długo po ustaniu działań zbrojnych, właściwie do końca epoki międzywojennej, a dodatkowo potęgowane były przez nowe czynniki.

Pierwszy z nich stanowiły różnice w pamięci zbiorowej Polaków, Ukraińców i Żydów o niedawnej bitwie. W rezultacie zwycięstwa Polaków w wojnie o wschodnią Galicję dominującym dyskursem na temat Lwowa stał się dyskurs polski. W wystąpieniach przedstawicieli władz państwowych i przywódców niemal wszystkich polskich ruchów politycznych, w polskiej prasie prawie wszystkich orientacji oraz literaturze nieustannie podkreślano, że dzięki „obronie"[5] Lwowa i poświęceniu „obrońców" ostatecznie i na wieki Małopolska Wschodnia[6] jest częścią Polski, a Polscy są jej jedynymi pełnoprawnymi gospodarzami. „Obrona" stała się symbolem jedności narodu i terytorium polskiego, urastając do rangi jednego z podstawowych mitów fundacyjnych Polski odrodzonej. Taki dyskurs o Lwowie z oczywistych względów nie mógł trafiać do Ukraińców, a także sporej części Żydów, zwłaszcza nieasymilatorsko nastawionych do polskości. Ukraińcy postrzegali boje lwowskie jako „powstanie narodowe", Żydzi zaś łączyli przede wszystkim z pogromem wszczętym przez „obrońców" oraz cywilnych mieszkańców po

[1] Andrzej Bonusiak, „«Niedemokratyczna demokracja». Rzecz o Lwowie w latach 1918–1934", w: Społeczeństwo i gospodarka, Galicja i jej dziedzictwo, t. 2, red. Jerzy Chłopecki, Helena Madurowicz-Urbańska (Rzeszów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 1995), 219.

[2] W spisie nie używano określenia „Ukraińcy".

[3] Andrzej Bonusiak, Lwów w latach 1918–1939 (Rzeszów: Wydawnictwo Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie, 2000), 191.

[4] Grzegorz Hryciuk, Przemiany narodowościowe i ludnościowe w Galicji Wschodniej i na Wołyniu w latach 1931–1948 (Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2005), 59–62.

[5] Pojęć związanych z konkretnym kulturowo-historyczno-narodowym systemem aksjologicznym, takich jak „obrona", „najazd", „powstanie", „okupacja", używam – jako wartościujących – w cudzysłowie.

[6] Termin „Małopolska Wschodnia" funkcjonował w oficjalnej nomenklaturze od wczesnych lat 20., głównie po 1923 r. Jak podaje badaczka zagadnienia Katarzyna Hibel, miał on usankcjonować nowy podział terytorialny prowincji po reformie administracyjnej 1920 r. (na województwa: lwowskie, stanisławowskie i tarnopolskie), „a przede wszystkim podkreślić wyłącznie «polski» charakter tego terytorium", por. Katarzyna Hibel, „Wojna na mapy", „wojna na słowa": Onomastyczne i międzykulturowe aspekty polityki językowej II Rzeczpospolitej w stosunku do mniejszości ukraińskiej w Galicji Wschodniej w okresie międzywojennym (Wiedeń–Berlin: LIT Verlag, 2014), 254.

wycofaniu się Ukraińców z miasta. Wynika stąd, że ideologizacja dyskursu o „obronie" lwiego grodu, zespalając polską wspólnotę narodową, dzieliła jednocześnie wielonarodowe społeczeństwo Lwowa oraz całej II Rzeczpospolitej. Podtrzymywała lęk Polaków przed konfliktami narodowymi na pograniczach, a także utrwalała stereotyp Ukraińca i Żyda jako wewnętrznego wroga, przeciwko któremu Polacy powinni się skonsolidować.

Poza fundamentalnie różnymi wersjami pamięci o lwowskim listopadzie, jakie dzieliły Polaków, Ukraińców i Żydów, ważny zespół czynników komplikujący relacje narodowościowe w mieście stanowiła antyukraińska i antysemicka polityka polskich władz centralnych i lokalnych. Miała ona swoje źródła: po pierwsze, w lęku Polaków przed rewizją granicy oraz możliwością przyszłej utraty Lwowa; po drugie, w chłodnym oraz wrogim stosunku, jaki przejawiała wobec Polaków (odpowiednio) pewna część miejscowych środowisk żydowskich oraz duża część miejscowych środowisk ukraińskich. Bez względu na owe źródła polityka, o której mowa, podsycała, nie tłumiła, animozje między trzema głównymi grupami narodowymi we Lwowie. Tamtejsze napięcia polsko-ukraińskie i polsko-żydowskie podlegały, rzecz jasna, fluktuacjom, przygasały i ponownie rosły, ale momentami sięgały zenitu i manifestowały się w formie brutalnych rozruchów. Ze względów omówionych wyżej najbardziej konfliktogenny czas w mieście przypadał zazwyczaj na rocznicowy listopad; na przykład ten w dziesiątą rocznicę bojów lwowskich pociągnął za sobą kilkudniowe walki na ulicach, ofiary w ludziach i rozległe aresztowania[7]. Ale i w innych okresach roku dochodziło do starć między miejscowymi Polakami a Ukraińcami oraz Polakami a Żydami. Wśród tych polsko-żydowskich nie sposób nie wymienić – mających miejsce na lwowskich uczelniach – ataków polskich studentów-endeków na studentów pochodzenia żydowskiego, zwłaszcza Samuela Prowellera, Karola Zellermayera i Markusa Landesberga, którzy zmarli w wyniku odniesionych ran (dwaj pierwsi w listopadzie 1938, ostatni w maju 1939 roku)[8].

Przywołane zatargi stanowiły najbardziej widoczny (choć nie jedyny) symptom po-wojenności Lwowa rozumianej jako długotrwały skutek działania konfliktów polsko-ukraińskiego i polsko-żydowskiego, których apogeum przypadło na listopad 1918 roku. Wojna o wschodnią Galicję dobiegła końca, ale wojowniczy klimat w przestrzeni publicznej miasta oraz obecnych w niej dyskursach utrzymywał się. Rację zdaje się mieć Grzegorz Mazur, twierdząc, że międzywojenny Lwów był metropolią o największych animozjach narodowościowo-politycznych w II RP[9], ponieważ ostre konflikty zdecydowanie dominowały tam nad próbami ich rozwiązania na drodze koncyliacji.

Lwów – kulturalna prowincja i ośrodek kultury

Obserwatorzy życia kulturalnego Lwowa epoki międzywojennej – zwłaszcza wspominając to życie po latach – byli w większości zgodni co do jego zubożenia w stosunku do okresu przedwo-

[7] Por. Derżawnij Archiw Lwiwskoj Oblasti [DALO], fond (f.) 121, opis (op.) 3, sprawa (spr.) 460, karta (k.) 189; DALO, f. 121, op. 3, spr. 796, k. 7–7 ob.; DALO, f. 110, op. 4, spr. 131, k. 1–4 ob.; DALO, f. 121, op. 3, spr. 280, k. 3–7. Por. też Ryszard Torzecki, Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923–1929 (Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1989), 200–201; Grzegorz Mazur, Życie polityczne polskiego Lwowa 1918–1939 (Kraków: Księgarnia Akademicka, 2007), 123–124; Agnieszka Biedrzycka, Kalendarium Lwowa 1918–1939 (Kraków: Universitas, 2012), 437–439.

[8] Por. Mazur, 263, 269–271, 274; Biedrzycka, 934, 936–938, 968–969, 971–972.

[9] Mazur, 434.

jennego. Leopolis w latach 20. i 30. nie stanowiło „pustyni kulturalnej”[10], ale nie zasługiwało też na miano „Aten całej Rzeczypospolitej”[11], jak wyraził się Julian Maślanka we wstępie do memuarów Mariana Tyrowicza. Sam Tyrowicz z pewnym smutkiem pisał, że „wspaniała przeszłość miasta na polu kultury w dobie niewoli, promieniująca na najdalsze obszary kraju”, nie korespondowała z jego przygaszeniem w czasach niepodległości. Ważnej przyczyny tego stanu rzeczy upatrywał w narodowościowo-politycznym skonfliktowaniu środowisk lwowskich, o którym wspominałam. Kult „obrony” oraz jej uroczyste memoralizacje urosły do rangi jednego z centralnych punktów życia i kultury polskiego Lwowa, sprawiając, że „ludzie pióra nad Pełtwią” – dodajmy: identyfikujący się z polskim dyskursem dominującym – „wiernie opiewali wywalczoną wolność Lwowa, bohaterstwo Orląt, dziejotwórczą rolę grodu na płonącej rubieży, jakby nie dostrzegając dziejotwórczych prądów pisarstwa europejskiego”[12]. Dodatkowo – poza kręgami demokratycznymi i lewicowymi – byli zamknięci na najświeższe nawet i najciekawsze propozycje artystyczne i intelektualne swoich ukraińskich i żydowskich kolegów po fachu.

Jeszcze ważniejsze źródło „powojennego ubóstwa” kulturalnego miasta Tyrowicz widział tam, gdzie niemal wszyscy: w exodusie miejscowej inteligencji twórczej do stolicy odrodzonego państwa polskiego. Zarówno dla lwowian, jak i obserwatorów z zewnątrz zauważalny był fakt, że Lwów – znalazłszy się w granicach II RP – utracił status stolicy dużego kraju koronnego monarchii habsburskiej i stał się zaledwie grodem wojewódzkim. Wskutek tego spadły dochody mieszkańców, zredukowały się niepomiernie czynniki rozwoju, a za to pogłębiło się poczucie prowincjonalności (w dosłownym, nie administracyjnym, jak w monarchii habsburskiej, znaczeniu tego słowa) oraz wyobcowania w stosunku do Warszawy i płynących z niej prądów. Józef Wittlin w liście do Kazimiery Żuławskiej pisał: „w jak krótkim czasie to piękne miasto zdołało przemienić się w zabitą od świata prowincję”[13]. Stanisław Wasylewski w poświęconym Leopolis tomie z cyklu „Cuda Polski” ubolewał: gród nad Pełtwią „[z] małego wielkiego miasta, ze znacznej stolicy kraju stał się dziś wielkim małym miasteczkiem. Postradał na rzecz stolicy swą literaturę, opuścił skrzydła w teatrze, wyszarzał w prasie”[14]. Hanna Mortkowicz zaś relacjonowała swoje wrażenia z podróży na południowy wschód Polski następująco: „Dzień dzisiejszy zastał już Lwów jako odsunięte od scentralizowanych spraw państwa, uciszone i zubożałe kresowe miasto”[15]. Takie opinie były w epoce na porządku dziennym, zdarzały się też dosadniejsze (zwłaszcza jeśli formułowano je z dystansu czasowego[16]); i trudno doszukiwać się w nich nieobiektywnej, złej woli w stosunku do Lwowa, bo duża część z nich pochodziła od ludzi we Lwowie zakochanych, dla których odpływ najbardziej twórczych i najlepiej wykwalifikowanych sił do Warszawy stanowił prawdziwą katastrofę.

[10]Aleksander Madyda, „Posłowie”, w: Zygmunt Haupt, Baskijski diabeł. Opowiadania i reportaże (Warszawa: Czytelnik, 2007), 674.

[11]Julian Maślanka, „Lwów i jego pamiętnikarz”, w: Marian Tyrowicz, Wspomnienia o życiu kulturalnym i obyczajowym Lwowa 1918–1939 (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1991), 10.

[12]Oba cytaty Tyrowicz, 95.

[13]Józef Wittlin, Listy, wstęp i oprac. Tadeusz Januszewski (Warszawa: Niezależna Oficyna Wydawnicza, 1996), 31, list z 30 grudnia 1929.

[14]Stanisław Wasylewski, Lwów (Poznań: Wydawnictwo Polskie R. Wegner, [1931]), 173.

[15]Hanna Mortkowicz-Olczakowa, Na drogach Polski z 50 linorytami Tadeusza Cieślewskiego syna ([Warszawa]: Tow. Wydawnicze, 1934), 71–72.

[16]Por. np. wspomnienia Wacława Lednickiego z międzywojnia, wydane po drugiej wojnie światowej. Autor zanotował w nich, że Lwów należał do miast, „które Warszawa niepodległej Polski wyssała ze wszystkiego, co wybitne, lepsze, ambitne”. Wacław Lednicki, Pamiętniki. T. 1 (Londyn: B. Swiderski, 1963), 9.

Do tych bodaj najistotniejszych czynników zubażających lwowskie życie kulturalne można dodać inne, takie jak trudy bytowania inteligencji, słabe warunki techniczne rozwoju piśmiennictwa, takież warunki materialne profesji dziennikarskiej oraz zły stan poligrafii we Lwowie. Wszystkie one, choć w różnych proporcjach, sprawiały, że po 1918 roku pod względem artystycznym i intelektualnym długo panował tam marazm. Tamtejszych młodych twórców i studentów nie nazbyt mobilizowała nowa sztuka, tak ważna w innych ośrodkach kraju. Zgodnie ze wspomnieniem Tyrowicza, „pierwszy atak ekspresjonizmu"[17] nad Pełtwią zaczął się dopiero na początku niepodległości, gdy nurt ten schodził już z poznańsko-krakowskiej sceny wypierany przez nowsze kierunki. Według innego memuarysty międzywojennego Lwowa, Lwa Kaltenbergha, młodzi lwowscy literaci zaczęli się interesować „awangardą" nie wcześniej niż w 1929 roku. A przecież zrazu nie miała ona nic wspólnego z awangardą spod znaku futurystów oraz Peipera i jego adherentów ze „Zwrotnicy". „Były tu nierzadkie echa młodopolszczyzny, słabe pogłosy ekspresjonistycznych dreszczyków rodem najwyraźniej z poznańskiego «Zdroju», trochę nieśmiałego i nie bardzo poradnego anonsowania – już na wzór «Skamandra»"[18], przyznaje Kaltenbergh. Co więcej, we Lwowie trwała stagnacja w dziedzinie nauki o literaturze. W Warszawie, Wilnie i Poznaniu, wobec niewykształconych jeszcze naukowych hierarchii, labilności i mobilności kadry naukowej przechodzącej z innych ośrodków, stosunkowo szybko i łatwo zainicjowano wywrotową działalność kolektywną, którą młodzi adepci historii i teorii literatury nazywali wówczas „rewolucją naukową", a która stworzyła podwaliny nowoczesnego literaturoznawstwa polskiego[19]. Na lwowskim Uniwersytecie Jana Kazimierza pielęgnowano tymczasem tradycję XIX-wiecznych szkół i mistrzów. Działające tam koła prowadziły typową pracę seminaryjną, o czym świadczą powstałe pod kierunkiem Juliusza Kleinera i zachowane w jego archiwum prace studenckie[20]. Lwowskie Koło Polonistów było tym słabsze, że w jego zarządzie – inaczej niż w kołach warszawskim, wileńskim i poznańskim – dominowała Młodzież Wszechpolska, która często podporządkowywała spotkania dyskusjom nad sprawami bytowymi i organizacyjnymi. Aż do pierwszej połowy lat 30. we Lwowie nie powstały zatem warunki, takie jak w innych miastach uniwersyteckich, do fermentu artystycznego i intelektualnego.

Pomimo owego marazmu w tej samej pierwszej połowie lat 30. życie kulturalne miasta zaczęło się jednak zmieniać, istotnie ożywiło je bowiem kilka wydarzeń. W lwowskim Kole Polonistów zorganizowano dyskusję nad numerem „Wiadomości Literackich" z października 1933 roku, poświęconym kulturze radzieckiej, która to dyskusja przyciągnęła uczestników także spoza uniwersytetu. W 1934 roku Marian Naszkowski (przewodniczący Klubu Młodej Inteligencji we Lwowie) wygłosił odczyt *„Kordian i cham" na tle współczesnej choromańszczyzny*, co „znów wywołało namiętną wymianę poglądów"[21]. Począwszy od 1931 roku, zaczęły się zmieniać lwowskie sceny – z poślednich w wybitne – a to za sprawą Wilama Horzycy, który objął funkcję dyrektora Teatrów Miejskich. Wspólnie z Leonem Schillerem i Edmundem

[17]Tyrowicz, 150.

[18]Lew Kaltenbergh, Ułamki stłuczonego lustra. Dzieciństwo na Kresach. Tamten Lwów (Warszawa: Czytelnik, 1991), 122.

[19]Por. Danuta Ulicka, Rzut oka na nowoczesne polskie literaturoznawstwo teoretyczne, w: Wiek teorii. Sto lat nowoczesnego literaturoznawstwa polskiego, red. Danuta Ulicka (Warszawa: Wydawnictwo IBL, 2020).

[20]Por. Juliusz Kleiner, Lwiwska Nacionalna Naukowa Biblioteka Ukrajiny im. W. Stefanyka, f. 147, k. 11.

[21]Kaltenbergh, 117.

Wiercińskim ściągnął nad Pełtew znakomitych scenografów (Andrzeja Pronaszkę i Władysława Daszewskiego) i wprowadził do repertuarów widowiska (takie jak *Kordian*, *Krzyczycie, Chiny* czy *Sprawa Dantona*), które wzniecały gwałtowne dyskusje w prasie i wśród młodzieży uniwersyteckiej. Zaczęto inicjować spotkania, zaangażowane intelektualne i społecznie, porównywalne z zebraniami młodych literatów i literaturoznawców z Warszawy i Wilna. Odbywały się one w przestrzeniach prywatnych, na przykład w domu Stanisława Loevensteina, w którym gromadzili się pisarze, aktorzy, demokratyczni działacze polityczni i bardziej postępowi profesorowie Uniwersytetu Jana Kazimierza; a także w salach uniwersyteckich, na przykład na wykładach Leona Chwistka o estetyce współczesnej, kończących się spacerami po lwowskim corso (czyli ul. Akademickiej). Wśród tych ostatnich spotkań – pod egidą lwowskiej wszechnicy – najważniejszą rolę odgrywały konwersatoria Romana Ingardena, prowadzone w latach 1934–1937. Uczestniczyła w nich zarówno lwowska elita intelektualna (Władysław Witwicki, Ostap Ortwin, Kazimierz Ajdukiewicz, Juliusz Kleiner), jak i nieliczni, ale już działający w mieście artyści awangardowi (Ludwik Lille, współzałożyciel powstałego na przełomie 1929 i 1930 roku związku „Artes" oraz grupa twórców związanych z „Sygnałami"); uczestniczył nawet dyrektor Targów Wschodnich, Henryk Grosman. Podejmowane na konwersatoriach Ingardenowskich zagadnienia były niezbitym dowodem na to, że tradycyjna estetyka filozoficzna na Uniwersytecie Lwowskim przekształcała się w nowoczesną, semiotycznie zorientowaną antropologię kultury[22]. Dla ruchu młodych literatów nad Pełtwią szczególną wagę miało założenie w 1933 roku wspomnianych „Sygnałów", antyfaszystowskiego i antynacjonalistycznego, a po 1936 roku mającego wyraźnie lewicowy profil czasopisma, którym kierował Karol Kuryluk. Nie mniej istotne okazało się powstanie nowych grup literackich: Zespołu Przedmieście z Haliną Górską, Janem Brzozą, Anną i Jerzym Kowalskimi oraz niewielkiego, acz prężnego klubu Rybałci, którego działalność będzie dalej przedmiotem szerszego omówienia.

Wszystkie te inicjatywy sprawiły, że życie artystyczne i intelektualne w lwim grodzie zaczęło się zmieniać, i to zmieniać – zważywszy na panujący tam wcześniej marazm kulturalny – w sposób rewelacyjny i rewolucyjny zarazem. W czasie, gdy owe inicjatywy podejmowano, w mieście był już obecny Zygmunt Haupt. Jak wiadomo, pisarz osiadł nad Pełtwią po odbyciu służby wojskowej, w 1933 roku, choć już w pierwszej dekadzie międzywojnia spędził tam przynajmniej trzy lata, najpierw ucząc się w Państwowej I Szkole Realnej im. Mikołaja Kopernika, później studiując na Politechnice Lwowskiej[23]. Z przerwami na pobyty w majątku ziemskim Zygmunta i Amelii Łączyńskich w Zaborzu mieszkał we Lwowie do wybuchu drugiej wojny światowej. Lwów nie był największym ani – zapewne – najbardziej fascynującym miastem, w jakim przyszło mu żyć. Wszak na samym początku lat 30. Haupt próbował swych sił jako student i artysta w Paryżu. Ale to właśnie lwowskim *genius loci* przesiąkł w okresie, gdy miasto z kulturalnej prowincji stawało się ośrodkiem kultury, a on sam dojrzewał do roli malarza i literata.

[22]Danuta Ulicka, Wieczory czwartkowe, w: Lwowskie czwartki Romana W. Ingardena 1934–1937. W kręgu problemów estetyki i filozofii literatury, wstęp i oprac. Danuta Ulicka (Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 2020), 10.

[23]Por. Aleksander Madyda, Haupt. Monografia (Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK, 2012), 47–52.

Rybałci i Haupt

W najwcześniejszych, lwowskich latach twórczości Haupta, którym wiele uwagi poświęcił już monografista artysty, Aleksander Madyda[24], szczególnie ważną, bodaj najważniejszą rolę odgrywali Rybałci oraz ludzie skupieni wokół tej grupy. To kontakt z nimi otworzył przyszłemu autorowi *Pierścienia z papieru* drzwi do świata literatury.

Środowisko artystyczno-literackie – zrazu nie można było mówić o grupie – które później przyjęło nazwę Rybałtów, zaczęło się formować na początku lat 30. Pierwszego opiekuna znalazło w osobie Zbigniewa Troczewskiego. Ten pedagog i polonista zarządzał domem akademickim przy ul. Mochnackiego 32 i organizował tam wieczory literackie, w których brali udział młodzi twórcy, po części członkowie lwowskiego Koła Polonistów i wychowankowie Kleinera[25]. Drugim animatorem środowiska, o którym mowa, był Emil Tennenbaum, z zamiłowania pisarz polsko-żydowski[26], z zawodu farmaceuta prowadzący aptekę „Pod Węgierską Koroną" na placu Benedyktyńskim. To on zbierającym się głównie pod dachem Troczewskiego twórcom nadał nazwę Rybałtów i – co nie mniej ważne – użyczał im niewielkiego pokoiku za apteką jako alternatywnego miejsca spotkań. Kaltenbergh wspominał, że w spotkaniach tych, mających czasem seminaryjny, częściej biesiadny charakter, brali udział – poza nim samym oraz protektorami młodych – przede wszystkim Tadeusz Hollender, Stanisław Rogowski, Aleksander Baumgardten, Zdzisław Kunstmann, Maciej Freudman, Tadeusz Banaś i Wilhelm Wind (znany pod pseudonimem Jerzy Korabiowski). Ale bywali na nich i inni: Teodor Parnicki, Karol Kuryluk, Maksymilian Geppert, Jerzy Turowicz, Przemysław Zwoliński, Olgierd Reiss... Pojawiał się również Haupt[27]. W 1975 roku Stefan Legeżyński stwierdził w krótkiej reminiscencji na temat cyganerii lwowskiej i niedawno zmarłego autora *Szpicy*, że ten „był wszechobecny, na wieczorach literackich, w kołach studenckich, szczególnie polonistycznych, wśród filmowców"[28]. Owe słowa stanowią istotne potwierdzenie wspomnienia Kaltenbergha o obecności Haupta na rybałtowskich posiedzeniach.

Pierwszy publiczny wieczór poetycki Rybałtów odbył się 1 grudnia 1933 roku w sali Towarzystwa Szkoły Ludowej przy ul. Czarnieckiego. Wzięli w nim udział: Rogowski, Baumgardten, Kunstmann, Freudman, Kaltenbergh, Wind, a także Beata Obertyńska, Włodzimiera Paszkowska, Maruta Stobiecka i Jan W. Fedyk[29]. Kolejny wieczór miał większy rozmach. Zapowiedziano go w prasie jako „II Recital Literacki pod nazwą «Gospoda Rybałtów»"[30], zarezerwowano dlań salę w Teatrze Rozmaitości, a do wygłoszenia wprowadzenia zaproszono Ortwina, podówczas prezesa oddziału Związku Zawodowego Literatów Polskich we Lwowie. Na tym uroczystym spotkaniu, odbywającym się 3 czerwca 1934 roku, można było usłyszeć utwory Hollendra, Ro-

[24]Aleksander Madyda, Zygmunt Haupt. Życie i twórczość literacka (Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika, 1998), zwłaszcza 17–28; Madyda, Haupt. Monografia, 49–81.

[25]Madyda, Zygmunt Haupt. Życie i twórczość literacka, 18.

[26]Por. Eugenia Prokop-Janiec, Międzywojenna literatura polsko-żydowska jako zjawisko kulturowe i artystyczne (Kraków: Universitas, 1992), 319.

[27]Kaltenbergh, 128–143.

[28]Stefan Legeżyński, „Haupt-cygan", Wiadomości 37 (1975): 4.

[29]Biedrzycka, 693.

[30][Brak autora], „Gospoda Rybałtów", Chwila 5458 (1934): 17.

gowskiego, Baumgardtena, Kunstmanna, Freudmana, Winda, Paszkowskiej, Stobieckiej, Fedyka, a także Józefa Radzimińskiego[31]. Ponadto w połowie lat 30. Rybałci brali udział w licznych spotkaniach, które odbywały się w szerszych gronach twórczych, pod szyldem nie tyle ich – Rybałtów – ile „Młodego Lwowa" literackiego; na przykład w wieczorze poetyckim w Collegium Maximum UJK 20 października 1934 roku, podczas którego słowo wstępne wygłosił Henryk Zbierzchowski[32], w wieczorze recytacyjnym w Teatrze Rozmaitości 14 września 1935 roku[33] czy „Recitalu Poezji, Prozy i Satyry" w tym samym Teatrze 15 marca 1936 roku[34]. Jeśli wśród nazwisk aktywnych uczestników tych i podobnych imprez nie widzimy Haupta, to z pewnością nie dlatego, że nie był na nich obecny. Raczej z tego względu, iż w środowisku Rybałtów funkcjonował wówczas jako artysta malarz, nie literat. Tak, a dokładnie jako „radosnego plastyka"[35] wspominał go Kaltenbergh. I tak napomknięto o nim w pierwszej „Kolumnie Rybałtów", czyli trybunie literackiej, jaką pod koniec 1936 roku zyskali młodzi twórcy.

Historię owej trybuny trzeba zacząć od tego, że Rybałci nie mieli własnego czasopisma, w którym mogliby ogłaszać swoje utwory; dlatego publikowali – dosłownie – gdzie mogli. Forum usiłował dla nich stworzyć Hollender w redagowanym przez siebie „Wczoraj – Dziś – Jutro", ale pismo wkrótce przejął Tadeusz Zaderecki, reprezentant skrajnej prawicy narodowej o antysemickich poglądach. Część Rybałtów publikowała w „Sygnałach". Pierwszych pięć numerów podpisał jako redaktor naczelny Hollender; począwszy od numeru szóstego występował w tej roli razem z Kurylukiem, a w dziesiątym ustąpił Kurylukowi miejsca. Pozostał jednak w zespole redakcyjnym. W pierwszej serii pisma występowali w nim też Baumgardten i Banaś, a w pierwszym numerze dodatkowo Rogowski[36]. Wykaz tekstów opublikowanych w obu seriach „Sygnałów" (1933–1934, 1936–1939) – sporządzony przez Jadwigę Czachowską – pozwala stwierdzić, że autorzy na różnych etapach współtworzący środowisko rybałtowskie wypowiadali się na owych łamach dość długo; część – w tym Baumgardten i Rogowski – do 1936 roku włącznie; niektórzy, zerwawszy z Rybałtami – zwłaszcza Hollender i Banaś – niemal do końca istnienia trybuny[37]. Nie ulega jednak wątpliwości, że twórcy, którzy pozostali w grupie Rybałtów lub uzupełnili ją, stopniowo oddalali się od „Sygnałów", by w ostatnim kwartale 1936 roku związać się z „Dziennikiem Polskim".

„Dziennik Polski" był czasopismem grupy zbliżonej do Związku Młodych Narodowców, zorientowanej endecko, ale secesyjnej w stosunku do Stronnictwa Narodowego, bo przejawiającej sympatie prorządowe. Kierował „Dziennikiem Polskim" Klaudiusz Hrabyk, a wspomagali go Zdzisław Stahl, Stanisław Starzewski i Mieczysław Piszczkowski (jako kierownik działu literackiego)[38]. Zgodnie ze wspomnieniami Hrabyka, w październiku 1936 roku zgłosiła się doń grupa młodych

[31]Biedrzycka, 714.

[32]Biedrzycka, 726.

[33]Biedrzycka, 759–760.

[34]Biedrzycka, 783.

[35]Kaltenbergh, 141.

[36]Po wydaniu numeru pierwszego Rogowski zrezygnował z funkcji redakcyjnej. Por. Od Redakcji, „[Pan Stanisław Rogowski na własne życzenie przestaje być członkiem redakcji…]", Sygnały 2 (1933): 8.

[37]Por. Jadwiga Czachowska, „Teksty", w: Sygnały 1933–1939, oprac. Jadwiga Czachowska (Wrocław: Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, 1952), 111–182.

[38]Szerzej na ten temat pisze Jerzy Jarowiecki, Dzieje prasy polskiej we Lwowie do 1945 roku (Kraków–Wrocław: Księgarnia Akademicka – Wyższa Szkoła Zarządzania „Edukacja", 2008), 238–242.

twórców, którzy zaoferowali mu swoje usługi pisarskie. Niektórzy z nich współpracowali wcześniej z „Sygnałami", inni nie, wszyscy byli jednak przeciwni radykalnie lewicowemu kierunkowi, jakie obrało pismo, zwłaszcza od początku drugiej serii. Do wyjścia z taką inicjatywą zachęciła młodych poprzednia, epizodyczna współpraca z Hrabykiem, który w 1934 roku oddał im do dyspozycji jeden numer „Akcji Narodowej", nie wpływając na jego treść i dopuszczając do druku nawet Kuryluka. Ostatecznie przekonała ich postawa redaktora podczas październikowego spotkania; ten obiecał im bowiem samodzielność i niezależność, choć – jak przyznał po latach – musiał o nie walczyć ze Stahlem i Piszczkowskim[39]. Młodzi twórcy dostali do dyspozycji dwie strony (drugą i trzecią) „Kultury i Życia", niedzielnego dodatku do „Dziennika Polskiego"; razem tworzyły one „Kolumnę Rybałtów", nową trybunę grupy. 8 listopada 1936 roku w piśmie Hrabyka ukazała się zapowiedź powstania „Kolumny" i… grupy[40], choć w przypadku tej drugiej należało raczej mówić o rekonstrukcji. 15 listopada światło dzienne ujrzała pierwsza „Kolumna Rybałtów", a w niej: wiersze Rogowskiego (*Wyjazd Persifala*), Władysława Jana Turzańskiego (*Ziemia obiecana*), Mirosława Żuławskiego (*Droga do Emaus*), Baumgardtena (*Wtedy*) i Freudmana (*Elegia na śmierć Wganowskiego*) oraz krótkie prozy dwóch ostatnich (odpowiednio: *Sprawa niczyja* i *Najazd ptaków śpiewających*)[41]. Ponadto „Kolumna" zawierała jeszcze jedno dzieło: grafikę *en tête* ze swym tytułem oraz okalającymi go ornamentami, podpisaną następująco: „Rysunek winiety tytułowej «Kolumny Rybałtów» wykonał art.[ysta] mal.[arz] Zygmunt Haupt"[42]. W ten sposób, wciąż będąc „wesołym plastykiem", Haupt *de facto* został przedstawiony jako szósty Rybałt.

Wspomnienia Hrabyka rzucają sporo światła na rozbrat Rybałtów z „Sygnałami", zdradzając, że miał on podłoże ideologiczne. Jest to wyjaśnienie przekonujące, bo literaci i artyści ze środowiska rybałtowskiego nigdy nie tworzyli jednolitego frontu w zakresie poglądów społeczno-politycznych. Przeciwnie, Hollendrowi czy Banasiowi, ciążącym ku lewicy, było bardzo daleko do takiego na przykład Freudmana, którego endeckie inklinacje i antysemickie urazy (podobnie jak starannie skrywane żydowskie pochodzenie) były znane w kręgach „Młodego Lwowa"[43]. Nie tłumaczy to jednak wszystkiego, a ściślej: nie unaocznia, że rozbrat, o którym mowa, oznaczał coś więcej niż zmianę jednego pisma na drugie – prawoskrętne i takie, w którym młodzi mogli liczyć na własną rubrykę. Oznaczał on bowiem dezintegrację środowiska w jego pierwotnym kształcie z początku lat 30. Przyczyniły się do tego dwa wydarzenia, które Hrabyk pominął lub opisał tendencyjnie.

Pierwsze z nich miało związek z omówieniem wieczoru poetyckiego Antoniego Gronowicza, jakie w połowie grudnia 1936 roku opublikował w „Dzienniku Polskim" Freudman, kryjąc się za inicjałami „mf". Tekst miał charakter paszkwilancki, szydził z młodego lewicowego poety, oskarżał go o wywrotowość i komunizm i domagał się od „władz bezpieczeństwa", by zabroniły mu „pseudo-poetyckiego krzyczenia"[44]. Odpór inkryminacjom dali Hollender i Banaś, niedawni koledzy

[39]Klaudiusz Hrabyk, „Wspomnienia, cz. VI", Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego 10, 4 (1971): 515–516.

[40]Redakcja „Dziennika Polskiego", „Nowa grupa literacka «Rybałci»", Kultura i Życie 45, dodatek do „Dziennika Polskiego" 311 (1936): 15.

[41]Por. „Kolumna Rybałtów", Kultura i Życie 46, dodatek do Dziennika Polskiego 318 (1936): 16–17.

[42]„Kolumna Rybałtów", 17.

[43]Por. Kaltenbergh, 142.

[44]mf. [Maciej Freudman], „Niepotrzebny recital", Dziennik Polski 349 (1936): 8. Por. nieco odmienną interpretację wydarzenia w Madyda, Zygmunt Haupt. Życie i twórczość literacka, 21–22.

Freudmana, nie tylko po piórze. Ten drugi – Banaś – potępił sprawozdanie za (niewątpliwie) antysemicki i denuncjatorski charakter, sugerując oddanie sprawy do sądu koleżeńskiego Związku Zawodowego Literatów Polskich[45] (co zresztą nastąpiło). Konflikt toczył się w cieniu rozłamu w Syndykacie Dziennikarzy Lwowskich w związku z rozesłanym przez Syndykat oświadczeniem przeciw „Dziennikowi Polskiemu", a to zarzucało gazecie popieranie ograniczenia wolności prasy i denuncjatorskie właśnie metody walki z komunizmem[46]. Pikanterii dodawał konfliktowi fakt, że Gronowicz, był autorem okazjonalnie obecnym na łamach „Dziennika Polskiego" (czym Hrabyk, o całym zajściu milczący, nie omieszkał się w powojennych memuarach pochwalić[47]).

Drugie wydarzenie wiązało się z wieczorem literackim zaplanowanym na 8 stycznia 1937 roku jako „wielki recital poezji"[48] z udziałem między innymi Hollendra, Józefa Nachta, Brunona Schulza i Rybałtów publikujących w „Dzienniku Polskim", a także z jury i ufundowaną przez Zarząd Miasta nagrodą dla najlepszego twórcy. W przededniu imprezy Henryk Balk oskarżył organizatorów o wprowadzenie w błąd zaproszonych krytyków literackich, w wyniku czego z jury wycofali się Ortwin i Eugeniusz Kucharski. Na domiar złego Rogowski i Freudman (do których dołączyło kilku innych poetów) odmówili udziału w wieczorze, ponieważ nie chcieli występować wspólnie z Nachtem, a Baumgardten – wspólnie z Nachtem i Hollendrem, „jako że pana Nachta nie uważa […] jeszcze za rzetelnego poetę, a pana Hollendra już za rzetelnego człowieka"[49]. W rezultacie odbyły się dwie imprezy: 7 stycznia wieczór poezji Rogowskiego, Freudmana, Baumgardtena, Turzańskiego i Żuławskiego, a także Obertyńskiej, którym *publicity* zapewnił „Dziennik Polski"; 8 stycznia „wielki recital poezji", okrojony z uczestników, acz z udziałem Schulza. Dla autora *Sklepów cynamonowych* był to pierwszy publiczny występ nad Pełtwią, dlatego „Gazeta Lwowska" ubolewała, że przebiegł on w tak nieprzyjemnej atmosferze[50]. Na tym nieprzyjemności się jednak nie skończyły, przynajmniej dla miejscowych twórców. Incydent ostatecznie poróżnił Hollendra z młodymi literatami, którzy wyłamali się z recitalu. Jeszcze 8 stycznia Hollender opublikował w „Chwili" apel pod wymownym tytułem *Do byłych kolegów i byłych poetów!* Oskarżył w nim Rybałtów o hipokryzję, a Freudmana dodatkowo o to, że ubliżył Nachtowi – pisarzowi pochodzenia żydowskiego – z powodu swoich antysemickich idiosynkrazji. Przypomniał też, że Freudman, wybrzydzający na wiersze Nachta, sam nie cieszył się uznaniem „Młodego Lwowa", w którym krążyły dowcipy, iż jego tomik dawano jako dodatek do zbiorków Rogowskiego i Holledra[51] albo iż różnica między Freudem a Freudmanem była taka, jak między grafem a grafomanem[52]. Nietrudno się domyślić, że tak skrojony tekst nie tylko ogłaszał w tytule, ale i oznaczał w praktyce zerwanie stosunków między autorem a jego niegdysiejszymi kolegami.

[45]Tadeusz Banaś, „Dzieło mistrza chwali", Sygnały 25 (1937): 14.

[46]Do rozłamu doszło 7 grudnia 1936 r. Secesjoniści, prorządowi dziennikarze „Dziennika Polskiego" i „Gońca Wieczornego", oskarżyli Syndykat o „akcję polityczną" mającą na celu „podważenie autorytetu jedynego obecnie we Lwowie czysto polskiego pisma", Tadeusz Ulanowski, „Rozłam w Syndykacie Dziennikarzy Lwowskich", Dziennik Polski 341 (1936): 1. Por. Biedrzycka, 832.

[47]Hrabyk, 510, 512.

[48][Brak autora], „Wielki recital poezji", Chwila 6395 (1937): 10.

[49]Por. Hrabyk, 517–518; cytat z oświadczenia Baumgardtena: 518. Por. interpretację incydentu w: Madyda, Zygmunt Haupt. Życie i twórczość literacka, 23–24.

[50]K., „«Wieczór literacki» w Teatrze żołnierza", Gazeta Lwowska 7 (1937): 3.

[51]Tadeusz Hollender, „Do byłych kolegów i byłych poetów!", Chwila 6395 (1937): 4.

[52]Kaltenbergh, 143.

Opisane wydarzenia przybliżają *esprit* ówczesnego życia kulturalnego w lwim grodzie, ale i uzupełniają obraz przejścia grupy młodych twórców do „Dziennika Polskiego". Odbyło się ono wtedy, gdy środowisko rybałtowskie sformowane w domu akademickim u Troczewskiego oraz na zapleczu apteki u Tennenbauma uległo głębokiemu podziałowi, a właściwie rozbiciu. Niedługo po tym, jak w piśmie Hrabyka ogłoszono powstanie „Kolumny" i grupy Rybałtów, dwaj dawni Rybałci – Banaś i Hollender – odżegnywali się od tego kręgu, a drugi nazywał jego członków przebrzmiałymi, „byłymi" poetami. W styczniu 1937 roku owa diagnoza nie wydawała się trafna, ale była w niej jakaś intuicja, bo grupa w zrekonstruowanym czy przebudowanym kształcie przetrwała zaledwie rok. Paradoks związany z osobą Haupta polegał na tym, że właśnie wtedy, gdy Rybałci – jeszcze o tym nie wiedząc – powoli schodzili z lwowskiego parnasu literackiego, Haupt zaistniał wśród nich; nie jako satelita i nie tylko jako artysta malarz – autor rybałtowskiej winiety – lecz również, a może przede wszystkim jako pisarz.

Haupt-Rybałt pisarzem

Na początku drugiej połowy lat 30. przyszły autor *Pierścienia z papieru* mieszkał na poddaszu kamienicy przy ul. Zimorowicza 15[53]. Przez wiele lat był to gmach redakcji „Słowa Polskiego" (zamkniętego w 1934 roku), następnie – krótko – budynek redakcji „Gazety Lwowskiej", od grudnia zaś 1935 roku siedziba „Dziennika Polskiego". A zatem gdy Hrabyk zajął dawny gabinet Stanisława Grabskiego, w którym pracowali kolejno Roman Kordys, Wacław Mejbaum i Wojciech Baranowski – naczelni „Słowa" – zastał w redakcyjnym lokum Haupta jako „sąsiada z góry". Legeżyński wspominał, że Hauptowi „brakowało pieniędzy"[54], dlatego dorabiał sobie, wykonując ilustracje do artykułów, które ukazywały się w „Kuryerze Literacko-Naukowym" i „Asie", dodatkach do „Ilustrowanego Kuryera Codziennego", wysokonakładowego dziennika wydawanego w Krakowie i znanego z przyzwoitych wynagrodzeń wypłacanych autorom. 12 maja 1935 roku Haupt właśnie w „Asie" opublikował pierwszy tekst literacki: opowiadanie *Cel*, napisane razem z Turzańskim. W tym samym i kolejnym roku podał tam do druku pięć innych tekstów[55], a 7 lutego roku 1937 zadebiutował jako pisarz na łamach „Dziennika Polskiego": w „Kolumnie Rybałtów" ogłosił zajmujący całą stronę reportaż *Aspekt Śląska*[56]. W tym czasie „Kolumna" skupiała spory zastęp młodych i niemałą grupę starszych pisarzy, upatrujących w niej odpowiednią dla siebie platformę wypowiedzi literackiej. Oprócz pięciu poetów stanowiących trzon grypy rybałtowskiej oraz Haupta – świeżo upieczonego literata, pisywali do niej między innymi Kazimierz Brończyk, Józef Czechowicz, Władysław Floryan, Stefan Grabowski, Bolesław Włodzimierz Lewicki, Józef Słotwiński, Stanisław Teisseyre, Maria Wrześniewska, Tadeusz Żakiej, Zdzisław Żygulski, a także Parnicki, Obertyńska i Horzyca. Hrabyk, przed powstaniem „Kolumny Rybałtów" nieszczególnie ceniący „Krytykę i Życie", był z tego sukcesu bardzo dumny. Zachęcony powodzeniem rubryki zaczął rozważać założenie samodzielnego pisma literackiego przy „Dzienniku Polskim". Rzecz jasna, plany stworzenia pełnowymiarowej trybuny, snute podczas poufnych spotkań redaktora

[53]Madyda, Haupt. Monografia, 77.

[54]Legeżyński, 4.

[55]Por. Madyda, Haupt. Monografia, 307.

[56]Zygmunt Haupt, „Aspekt Śląska", Kultura i Życie 6, dodatek do Dziennika Polskiego 38 (1937): 17.

naczelnego z młodymi twórcami, budziły wśród tych drugich wielki entuzjazm i silnie ich z redaktorem wiązały. Hrabyk pisał, że w okresie omawiania owych planów zapracował sobie „na nieograniczoną, szczególną życzliwość" kilku Rybałtów: Rogowskiego, Freudmana, Turzańskiego i... mieszkającego nad redakcyjnym gabinetem Haupta[57]. Wizje Hrabyka nie zostały zrealizowane, ale rybałtowska „Kolumna" kwitła, a zakolegowany z naczelnym Haupt publikował w niej coraz częściej. W sumie w latach 1937–1938 ogłosił w „Dzienniku Polskim" szesnaście testów: opowiadań, reportaży szkiców i recenzji (w tym trzy teksty dwuczęściowe)[58]. Aleksander Madyda oszacował, że było to „swoistym, nigdy później nie powtórzonym" przez pisarza osiągnięciem[59]. Jeśli chodzi o liczbę rzeczonych publikacji, z pewnością miał rację. Natomiast jeśli chodzi o ich jakość, trzeba uczciwie powiedzieć, że pierwociny literackie Haupta nie dorównywały poziomem jego późniejszym arcydziełom. Niektóre – na przykład *Moi przyjaciele* – zdradzały jednak niecodzienny talent autora, stanowiły zapowiedź jego stylu i przedsionek, by tak rzec, warsztatu pisarskiego. Wszystkie – razem z tekstami ogłoszonymi w „Asie" – wystarczyły też, by pod koniec lat 30. przyjęto Haupta w poczet Związku Zawodowego Literatów Polskich.

W okresie, w którym Haupt publikował w „Dzienniku Polskim", wraz z kolegami brał również udział w audycjach emitowanych w ramach programu „Studio młodych" na antenie Polskiego Radia. Pierwsza audycja odbyła się 12 lipca, druga dokładnie miesiąc później. Recenzent, który omawiał „biesiady Rybałtów przed mikrofonem" w piśmie Hrabyka, uznał je za „rodzaj eksperymentu, i to eksperymentu udanego, gdy chodzi o najwłaściwszy sposób potraktowania żywotnych spraw literackich, zwłaszcza ich warsztatu". W pierwszej docenił swobodę, w drugiej dostrzegł pewien hermetyzm, ale stwierdził, że taki sposób mówienia o literaturze mógł „w słuchaczu wytworzyć zainteresowanie"[60]. Recenzja obu audycji wskazuje na to, że cieszyły się one powodzeniem i były pozytywnie oceniane przez słuchaczy[61]. Przy okazji, niejako między wierszami, zdradza też, że Haupt zaczął uchodzić za Rybałtę nie tylko w gronie swoich kolegów z „Kolumny" rybałtowskiej oraz redaktora naczelnego „Dziennika Polskiego, lecz również w szerszym kręgu odbiorców. Autor recenzji, wyliczając literatów, którzy „biesiadowali przed mikrofonem", jako jednego z członków grupy Rybałci – obok Baumgardtena, Rogowskiego, Freudmana i Żuławskiego – wymienił bowiem właśnie Haupta. Pomimo aprobatywnego odbioru dwóch pierwszych audycji trzecia, zaplanowana na 12 września – ku ubolewaniu innego recenzenta[62] – nie miała miejsca, podobnie jak żadna inna. Był to sygnał postępującego rozluźniania się grupy młodych twórców skupionej wokół „Dziennika Polskiego". Już jesienią

[57]Hrabyk, 517.

[58]Por. Madyda, Zygmunt Haupt. Życie i twórczość literacka, 26; Madyda, Haupt. Monografia, 307–308.

[59]Aleksander Madyda, „Lwowskie lata Zygmunta Haupta", Kresy 2 (1996): 102; por. Madyda, Zygmunt Haupt. Życie i twórczość literacka, 26.

[60]Wszystkie cytaty pochodzą z Bordan [tak w oryginale], „Biesiady «Rybałtów» przed mikrofonem P.R.", Dziennik Polski 225 (1937): 7.

[61]Por. odmienną interpretację audycji „rybałtowskich" w: Madyda, Haupt. Monografia, 80–81.

[62]Por.: „«Studio młodych» [...] dotąd było ono poświęcone grupowej wypowiedzi zespołu literackiego «Rybałtów», dwie audycje tego cyklu zdobyły sobie uznanie i wzbudziły zaciekawienie «dalszym ciągiem», którego spodziewano się właśnie w tym miesiącu. Niestety, radiosłuchacze oczekujący 12 września nowej «biesiady rybałtowskiej» – ogół interesuje się dość silnie troskami i problemami twórczymi młodego pokolenia pisarskiego – otrzymali zamiast tej audycji zaledwie poprawne wypracowanie o Asnyku młodej polonistki-studentki tut. Uniwersytetu. Albo Radio ma już dość «Rybałtów», albo ci ostatni tym razem... skrewili. To drugie prawdopodobniejsze. Zresztą zobaczymy, a raczej usłyszymy w przyszłym miesiącu". Mart. [tak w oryginale], „Na lwowskiej antenie", Dziennik Polski 257 (1937): 7.

uległa ona dezintegracji, a jej członkowie odeszli od pisma Hrabyka. 10 października 1937 roku światło dzienne ujrzały ostatni numer „Kultury i Życia" i ostatnia „Kolumna Rybałtów"; w tej nie było już jednak żadnego tekstu autorów, który ją zgodnie z tytułem firmowali[63]. Po zlikwidowaniu rybałtowskiej trybuny Hrabyk powołał na jej miejsce „Dział Literacki" zamieszczany w poniedziałkowych wydaniach gazety, a niegdysiejsi Rybałci zasilili swoimi tekstami inne pisma, lwowskie i pozalwowskie.

Moi przyjaciele

W lutym 1937 roku, w numerze 45. i 52. „Dziennika Polskiego", Haupt zamieścił dwie części wspomnianego już tekstu *Moi przyjaciele*[64], prozy o charakterze autobiograficznym z kluczem. Sportretował tu swoich kompanów ze środowiska Rybałtów, określanych w utworze mianem „Truwerów". Zastosował co prawda pseudonimy, ale bohaterów nie jest trudno połączyć z ich pierwowzorami ze świata literackiego Lwowa lat 30. W charyzmatycznym nauczycielu, Ryszardzie Brandsteterze, trzeba rozpoznać gospodarza akademika przy ul. Mochnackiego 32, Troczewskiego. W komunizującym Juliuszu Włochu – Hollendra, a w jego „nieodłącznym satelicie"[65], Narcyzie Briquecie – Banasia. Za postacią „prawdziwego poety"[66], Zdzisława Modrzewskiego, kryje się Rogowski, a za postacią obdarzonego talentem parodystycznym Kurta Föhna-Żagielskiego – Wind. Rafał Breitman, jakoby „wycięty z *The Book of Snobs* Thackeraya"[67], to odpowiednik obdarzonego niełatwym charakterem Freudmana, z kolei Alojzy Zamsz, redaktor „Zastrzałów", to protagonista skrojony na miarę Kuryluka zawiadującego „Sygnałami"[68].

Przywołany tekst, choć nie odznacza się jeszcze maestrią powojennych opowiadań Haupta, jest interesujący przynajmniej z dwóch powodów. Pierwszy powód ma charakter warsztatowy. Utwór wieńczy znamienny akapit: „Noszę w sobie zimne ostrza wspomnień, faktów, zdarzeń. W plątaninie swych dróg, przyjaciele, będziecie przechodzić koło mnie. Będziecie wyciągać ze mnie swe noże, będziecie patrzeć w lustro ich kling i wróżyć z plam krwi. To tylko moja krew... przyjaciele"[69]. Przytoczone słowa zapowiadają dominującą w dojrzałej twórczości pisarza, melancholiczną kondycję podmiotu mówiącego. Podmiot tekstu – choć jeszcze nie jest wyobcowany z kręgu bliskich sobie ludzi – przewiduje jakby utratę tego, co w przyszłości Haupt nazwie swoimi „światami"[70]. Ja nie nosi tu w sobie skarbu przeszłości. Przeciwnie, jego ciało zawiera „zimne ostrza wspomnień", w których metaforze należy dostrzec realizację motywu melancholicznej inkorporacji. Owe ostrza, wchodząc w mięsień, ranią, ale gdy próbować je

[63]W ostatniej „Kolumnie Rybałtów", Krytyka i Życie 41, dodatek do Dziennika Polskiego 279 (1937) opublikowano teksty prozatorskie Włodzimierza Podwyszyńskiego i Wrześniewskiej oraz fragment Przemian Owidiusza pt. Niobe w przekładzie Artura Ćwikowskiego.

[64]Zygmunt Haupt, „Moi przyjaciele", Krytyka i Życie 7, dodatek do Dziennika Polskiego 45 (1937): 17; tegoż, „Moi przyjaciele (dokończenie)", Krytyka i Życie 8, dodatek do Dziennika Polskiego 52 (1937): 17. Przedruk: Haupt, „Moi przyjaciele", w: Haupt, Baskijski diabeł, 578–583. Dalej cytuję to wydanie.

[65]Haupt, „Moi przyjaciele", 580.

[66]Haupt, „Moi przyjaciele", 580.

[67]Haupt, „Moi przyjaciele", 582.

[68]Por. interpretację autobiograficzną tekstu w: Madyda, Zygmunt Haupt. Życie i twórczość literacka, 97–98.

[69]Haupt, „Moi przyjaciele", 583.

[70]Por. Zygmunt Haupt, „«Światy»", w: Haupt, Baskijski diabeł, 361–364.

wyjąć, powodują poważniejszą opresję. Upuszczają krew, starożytny nośnik sił witalnych, którego element (powietrze) – według Arystotelesa[71] – ożywiał ociężałość melancholii i rozjaśniał jej mrok jasnością widzenia. Niby w ostatnim rozbłysku jasności podmiot przepowiada sobie – zważmy, że od Arystotelesa i Teofrasta łączono melancholię z proroczymi wizjami – taki sam los, jaki spotkał braci z przytoczonej w utworze baśni: śmierć, o której najbliżsi dowiedzą się z krwawych znaków na starym sztylecie.

Drugi powód, by zwrócić uwagę na omawiany tekst, jest związany z przejawiającym się weń doświadczeniem autora. Choć utwór nie ma walorów dokumentu, wyraźnie świadczy o tym, jak ważni dla przyszłego twórcy *Pierścienia z papieru* byli Rybałci w latach 30. Haupt nie tylko obracał się wtedy w kręgu Rybałtów; nie tylko został uznany przez nich za swego, a przez krytyków i czytelników za członka grupy. Haupt traktował Rybałtów jak przyjaciół. Spędzał z nimi czas oraz dzielił swoje troski, skromne zasoby, przemyślenia intelektualne i dokonania twórcze. Pozwala to zrozumieć, że właśnie Rybałci – rozumiani najpierw jako luźne środowisko artystyczno-literackie, następnie dość szeroka grupa reprezentantów „Młodego Lwowa", w końcu wąska grupa autorów piszących dla „Dziennika Polskiego" – a więc że właśnie oni, Rybałci, odgrywali w życiu Haupta rolę formacyjną. Była to rola formacyjna w dziedzinie towarzyskiej, bo to z ludźmi ze środowiska rybałtowskiego Haupt nawiązał pierwsze istotne i głębokie relacje. A nade wszystko była to rola formacyjna w dziedzinie twórczej, ponieważ to wśród nich zaistniał i kształtował się jako pisarz, który później stanie się jednym z wirtuozów pióra we współczesnej literaturze polskiej.

***

Wbrew legendzie „miasta zatartych granic"[72], wiecznie uśmiechniętego[73] Lwów w okresie międzywojennym był miejscem trudnym do życia. Rozrywany konfliktami narodowościowo-politycznymi i sprowincjonalizowany, nie zapewniał swoim mieszkańcom poczucia bezpieczeństwa ani stabilizacji. Bez wątpienia nie stanowił też najżyźniejszego podłoża dla rozwoju nowatorskich tendencji w sztuce i literaturze. Z tego względu zjawiska kulturalne, które w innych ośrodkach – Warszawie, Wilnie czy Poznaniu – mogłyby się wydawać nie nazbyt doniosłe i pionierskie, nabierały tam szczególnego znaczenia, stając się zrazu jednostkowymi, potem coraz liczniejszymi – i śmielszymi – śladami lwowskiego „stylu myślowego" w nowoczesnej sztuce, literaturze i nowoczesnym, zorientowanym kulturowo literaturoznawstwie. Jednym z takich zjawisk było istnienie środowiska rybałtowskiego. Nawet jeśli jego reprezentanci na początku lat 30. nieco na wyrost mówili o sobie: „my, poeci «Młodego Lwowa»", wkrótce takimi poetami zostali, tworząc nie tylko kolebkę cyganerii, ale i jeden z ciekawszych punktów na mapie literackiej miasta. Związanemu z nimi Hauptowi zapewniali zaplecze przyjacielsko-koleżeńskie, co ważne w życiu młodego człowieka. Niekiedy wspomagali go finansowo, co

[71] Por. Arystoteles, Zagadnienia przyrodnicze, tłum., wstęp i komentarz Leopold Renger, w: Arystoteles, Dzieła wszystkie. T. IV (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1993), 475–731.

[72] Joseph Roth, „Lemberg, die Stadt" (1924), w: Roth, Werke 2. Das journalistische Werk 1924–1928 (Köln: Kiepenheuer & Witsch, 1990), 285–289, tu 288.

[73] Kornel Makuszyński, Uśmiech Lwowa (Warszawa: Gebethner i Wolff, 1934). Podobnie w Listach ze Lwowa autor pisał, że Lwów „się zawsze uśmiecha", Makuszyński, Listy ze Lwowa, wstęp Ireneusz Kasprzysiak (Kraków: Towarzystwo Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich, 1998), 26.

istotne doraźnie, w sposób ciągły natomiast inspirowali go i kierowali w stronę twórczości literackiej, co niemożliwe do przecenienia zarówno w biografii pisarza, jak i w historii literatury. Ten najwcześniejszy, lwowski okres w działalności Haupta nie może oczywiście uchodzić za najbardziej owocny ani doniosły artystycznie. Jeśli jednak nie został zwieńczony arcydziełem, to nie tylko dlatego, że szybko przeminął, wkrótce przerwany przez wojnę, lecz przede wszystkim z tego względu, iż Haupt miał jeszcze całe życie i wiele wybitnych dzieł przed sobą.

Bibliografia

Derżawnij Archiw Lwiwskoj Oblasti.

Lwiwska Nacionalna Naukowa Biblioteka Ukrajiny im. W. Stefanyka.

„Kolumna Rybałtów". *Kultura i Życie* 46, dodatek do *Dziennika Polskiego* 318 (1936): 16–17.

[Brak autora]. „Gospoda Rybałtów". *Chwila* 5458 (1934): 17.

[Brak autora]. „Wielki recital poezji". *Chwila* 6395 (1937): 10.

Arystoteles. *Zagadnienia przyrodnicze*. Tłum., wstęp i komentarz Leopold Renger. W: Arystoteles, *Dzieła wszystkie. T. IV*, 475–731. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1993.

Banaś, Tadeusz. „Dzieło mistrza chwali". *Sygnały* 25 (1937): 14.

Biedrzycka, Agnieszka. *Kalendarium Lwowa 1918–1939*: Kraków: Universitas, 2012.

Bonusiak, Andrzej. „«Niedemokratyczna demokracja». Rzecz o Lwowie w latach 1918–1934". W: *Społeczeństwo i gospodarka*, *Galicja i jej dziedzictwo*, t. 2, red. Jerzy Chłopecki, Helena Madurowicz-Urbańska, 215–234. Rzeszów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 1995.

– – –. *Lwów w latach 1918–1939*. Rzeszów: Wydawnictwo Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie, 2000.

Bordan. „Biesiady „Rybałtów" przed mikrofonem P.R.". *Dziennik Polski* 225 (1937): 7.

Czachowska, Jadwiga. „Teksty". W: *Sygnały 1933–1939*, oprac. Jadwiga Czachowska, 111–182. Wrocław: Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, 1952.

Haupt, Zygmunt. „Aspekt Śląska". *Kultura i Życie* 6, dodatek do *Dziennika Polskiego* 38 (1937): 17.

– – –. „Moi przyjaciele". *Krytyka i Życie* 7, dodatek do *Dziennika Polskiego* 45 (1937): 17.

– – –. „Moi przyjaciele (dokończenie)". *Krytyka i Życie* 8, dodatek do *Dziennika Polskiego* 52 (1937): 17.

– – –. *Baskijski diabeł. Opowiadania i reportaże*. Warszawa: Czytelnik, 2007.

Hibel, Katarzyna. *„Wojna na mapy", „wojna na słowa": Onomastyczne i międzykulturowe aspekty polityki językowej II Rzeczpospolitej w stosunku do mniejszości ukraińskiej w Galicji Wschodniej w okresie międzywojennym*. Wiedeń–Berlin: LIT Verlag, 2014.

Hollender, Tadeusz. „Do byłych kolegów i byłych poetów!". *Chwila* 6395 (1937): 4.

Hrabyk, Klaudiusz. „Wspomnienia, cz. VI". *Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego* 10, 4 (1971): 497–523.

Hryciuk, Grzegorz. *Przemiany narodowościowe i ludnościowe w Galicji Wschodniej i na Wołyniu w latach 1931–1948*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2005.

Jarowiecki, Jerzy. *Dzieje prasy polskiej we Lwowie do 1945 roku*. Kraków–Wrocław: Księgarnia Akademicka – Wyższa Szkoła Zarządzania „Edukacja", 2008.

K. „«Wieczór literacki» w Teatrze żołnierza". *Gazeta Lwowska* 7 (1937): 3.

Kaltenbergh, Lew. *Ułamki stłuczonego lustra. Dzieciństwo na Kresach. Tamten Lwów*. Warszawa: Czytelnik, 1991.

Lednicki, Wacław. *Pamiętniki. T. 1*. Londyn: B. Swiderski, 1963.

Legeżyński, Stefan. „Haupt-cygan". *Wiadomości* 37 (1975): 4.

Madyda, Aleksander. „Lwowskie lata Zygmunta Haupta". *Kresy* 2 (1996): 99–108.

– – –. *Zygmunt Haupt. Życie i twórczość literacka*. Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika, 1998.

– – –. *Haupt. Monografia*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK, 2012.

Makuszyński, Kornel. *Uśmiech Lwowa*. Warszawa: Gebethner i Wolff, 1934.

– – –. *Listy ze Lwowa*. Wstęp Ireneusz Kasprzysiak. Kraków: Towarzystwo Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich, 1998.

Mart. „Na lwowskiej antenie". *Dziennik Polski* 257 (1937): 7.

Mazur, Grzegorz. *Życie polityczne polskiego Lwowa 1918–1939*. Kraków: Księgarnia Akademicka, 2007.

mf. [Freudman, Maciej]. „Niepotrzebny recital". *Dziennik Polski* 349 (1936): 8.

Mortkowicz-Olczakowa, Hanna. *Na drogach Polski z 50 linorytami Tadeusza Cieślewskiego syna*. [Warszawa]: Tow. Wydawnicze, 1934.

Od Redakcji. „[Pan Stanisław Rogowski na własne życzenie przestaje być członkiem redakcji…]". *Sygnały* 2 (1933): 8.

Prokop-Janiec, Eugenia. *Międzywojenna literatura polsko-żydowska jako zjawisko kulturowe i artystyczne*. Kraków: Universitas, 1992.

Redakcja „Dziennika Polskiego". „Nowa grupa literacka «Rybałci»". *Kultura i Życie* 45, dodatek do *Dziennika Polskiego* 311 (1936): 15.

Roth, Joseph. „Lemberg, die Stadt". W: Roth, *Werke 2. Das journalistische Werk 1924–1928*, 285–289. Köln: Kiepenheuer & Witsch, 1990.

Torzecki, Ryszard. *Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923–1929*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1989.

Tyrowicz, Marian. *Wspomnienia o życiu kulturalnym i obyczajowym Lwowa 1918–1939*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1991.

Ulanowski, Tadeusz. „Rozłam w Syndykacie Dziennikarzy Lwowskich". *Dziennik Polski* 341 (1936): 1.

Ulicka, Danuta. *Rzut oka na nowoczesne polskie literaturoznawstwo teoretyczne*. W: *Wiek teorii. Sto lat nowoczesnego literaturoznawstwa polskiego*, red. Danuta Ulicka, 9–158. Warszawa: Wydawnictwo IBL, 2020.

– – –. *Wieczory czwartkowe*. W: *Lwowskie czwartki Romana W. Ingardena 1934–1937. W kręgu problemów estetyki i filozofii literatury*, wstęp i oprac. Danuta Ulicka, 5–28. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 2020.

Wasylewski, Stanisław. *Lwów*. Poznań: Wydawnictwo Polskie R. Wegner, [1931].

Wittlin, Józef. *Listy*. Wstęp i oprac. Tadeusz Januszewski. Warszawa: Niezależna Oficyna Wydawnicza, 1996.

SŁOWA KLUCZOWE:

„Sygnały”

Zygmunt Haupt

Abstrakt:
Artykuł prezentuje krytyczną rekonstrukcję wczesnego okresu twórczości Zygmunta Haupta na tle życia intelektualnego i artystycznego Lwowa w latach 30. XX wieku. Lwów był wówczas miastem o bardzo skomplikowanej sytuacji polityczno-społecznej i kulturalnej. Stanowił wielonarodowy, barwny ośrodek urbanistyczny, ale był naznaczony bodaj najpoważniejszymi animozjami narodowościowymi w II RP. We Lwowie wciąż trwała stagnacja w dziedzinie literatury i nauki o literaturze. W połowie lat 30. życie intelektualne i artystyczne miasta zaczęło się jednak zmieniać. Artykuł na tle tych przemian naświetla charakter wczesnych przedsięwzięć artystycznych Haupta i jego związków z grupą literacką zwaną Rybałtami. Podejmie przy tym próbę odpowiedzi na pytania, w jakim stopniu okres lwowski okazał się formacyjny w życiu artystycznym Haupta oraz jakie znaczenie artystyczne i towarzyskie mieli dla Haupta Rybałci, wśród których nie był on przecież personą pierwszoplanową.

„Dziennik Polski”

Lwów RYBAŁCI

Nota o autorce:
Jagoda Wierzejska – historyczka literatury i krytyczka literacka. Doktoryzowała się w Zakładzie Literatury XX i XXI wieku na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego w 2011 roku. Jest autorką książki *Retoryczna interpretacja autobiograficzna. Na przykładzie pisarstwa Andrzeja Bobkowskiego, Zygmunta Haupta i Leo Lipskiego* (2012). Za rozprawę doktorską, stanowiącą postawę tej publikacji, zdobyła nagrodę Archiwum Emigracji dla najlepszej pracy doktorskiej o tematyce emigracyjnej. Absolwentka studiów podyplomowych z zakresu marketingu kultury na Wydziale Dziennikarstwa i Nauk Politycznych UW. Członkini redakcji kwartalnika „Przegląd Humanistyczny” i stała współpracowniczka miesięcznika „Nowe Książki”. Stypendystka Centrum Historii Miejskiej Europy Środkowo-Wschodniej we Lwowie (2016) i Uniwersytetu Wiedeńskiego (2017). Laureatka konkursu o stypendium dla najwybitniejszych młodych naukowców MNiSW (2018). Kierowniczka zrealizowanego grantu badawczego Narodowego Centrum Nauki *Idea wielonarodowej i transnarodowej Galicji w międzywojennym dyskursie polskim (ze szczególnym uwzględnieniem dyskursu o cywilnym doświadczeniu wojny polsko-ukraińskiej oraz przestrzeni Karpat Wschodnich)* (2018). Aktualnie kierowniczka grantu badawczego NCN *(Multi)national Eastern Galicia in the interwar Polish discourse (and in its selected counter-discourses)* (2019–2024).